

ISSN 0869-2378

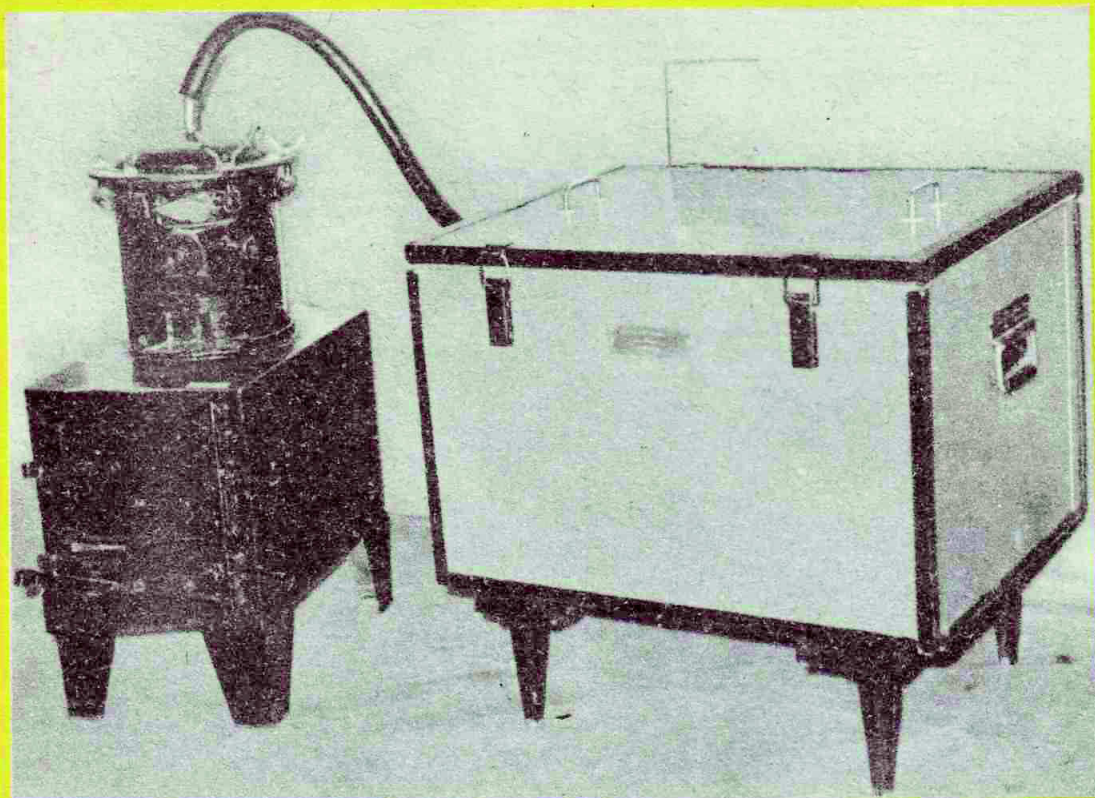

Український садівник

3/1995

ПЕРЕДПЛАТА НА
УП ТРИВАЄ ПОСТІЙНО,
НА КОЖНИЙ МІСЯЦЬ

Бджолиний інвентар. Фотографію зроблено у музеї А. Чернявського з Полтавщини.

Оголошення

Підприємство реалізує плідні матки і бджолопакети, висилає медикаменти і препарати для лікування бджіл, пропонує книгу О. П. Озерова "Рациональное двухматочное пчеловождение".

Звертатися за адресою: 334320, республіка Крим, м. Євпаторія-2, а/с № 76 "Патан".

До уваги пасічників

В українському пасічнику № 11 за 1994 рік, стор. 24 був опублікований матеріал Я. Злонкевича та О. Левкута про новий препарат проти вароатозу бджіл — флюварол. З того часу до редакції надійшло ряд листів, у яких пасічники просять повідомити, де можна придбати цей препарат.

Повідомляємо, що у Львові згаданий препарат поки що не виробляється. Він виготовляється у Польщі.

Реклама

Жовківська спілка бджолярів-любителів пропонує на 1995 р.

1. Реалізацію бджіл карпатської породи.
2. Пакети безсотові.
3. Пакети чотири і шестирамкові.
4. Бджолосім'ї дванадцятирамкові.
5. Тару для бджіл (пакетні ящики 4 і 6-рамкові).

Бджолопакети поштою не висилаються. Замовлення виконуємо за попередньою оплатою. Для постійних покупців 10 процентне зниження.

Наша адреса: 292310, Львівська обл, м. Жовква, вул. Вічева, 3 управління с. г., відділ тваринництва, тел. 21-790.

Український пасічник

3/1995

ЗАСНОВАНО У ТЕРНОПОЛІ

В 1914 р.

ВІДРОДЖЕНИЙ У ЛЬВОВІ

В 1991 р.

Щомісячний науково-виробничий, інформаційний масовий галузевий журнал пасічників України.

П.І. Прокопович
1775-1850

Створено нову кафедру

У Львівській академії ветеринарної медицини в 1995 р. відкривається кафедра бджільництва. У зв'язку з цим відбулася зустріч головного редактора журналу "Український пасічник" п. Осташевського Миколи Дмитровича з ректором названої академії, член-кореспондентом УААН, професором, доктором біологічних наук Кравцівим Романом Йосиповичем.

Романе Йосиповичу, як стало відомо, у Львівській академії ветеринарної медицини відкривається кафедра бджільництва. Чим це викликано? Яких спеціалістів будете готувати (зооінженерів, ветлікарів, інспекторів) — широкого профілю в бджільництві, чи вузькоспеціального призначення.

Так, у Львівській академії ветеринарної медицини рішенням Вченої ради від 23.11.1994 року відкрито кафедру бджільництва.

Викликано це тим, що в Україні є 5,1 мільйона бджолиних сімей, а спеціалістів з бджільництва вищої кваліфікації готує тільки одна кафедра технології виробництва продукції бджільництва Українського національного аграрного університету. По-друге, в західних об-

ластях України районована карпатська порода бджіл. Цінність цієї унікальної породи надзвичайно висока. Про це свідчить той факт, що за останні роки карпатську породу, завдяки її цінним продуктивним якостям, почали вивозити з України. Тому розведення і селекція карпатських бджіл має важливе теоретичне і практичне значення, а селекційна робота з цією породою повинна базуватися на найновіших досягненнях науки.

Новостворена кафедра буде готувати спеціалістів бджільництва вищої кваліфікації для використання їх в сільськогосподарських організаціях, в науково-дослідних установах, в спеціалізованих бджільничих господарствах, а також буде проводити підвищення кваліфікації і перепідготовку уже працюючих спеціалістів у галузі бджільництва.

З приватизацією землі будуть виникати великі промислові пасіки. Тому вищу освіту з бджільництва будуть здобувати фермери-бджолярі, а згодом і їх діти. Академія буде випускати спеціалістів-зооінженерів по бджільництву. У галузі бджільництва високопродуктивну роботу можуть забезпечити тільки

глибоко підготовлені спеціалісти саме для даної галузі.

Якою є база на початковий період, зокрема як кафедра забезпечена викладацьким складом. Чи не думаєте залучати до роботи спеціалістів з інших навчальних закладів?

Щоб більш ефективно впливати на навчальний процес з бджільництва і створити належні умови для науково-дослідної діяльності кафедри, вживаються заходи для покращення роботи на пасіках, що знаходяться у навчально-дослідних господарствах академії. В одному з них, "Давидівському", де утримується 70 бджолиних сімей, розпочато будівництво двоповерхового будинку, в якому буде навчальний клас для проведення лабораторних занять із студентами та лабораторія для штучного виведення маток карпатської породи. На кафедрі є достатня кількість мікроскопів, вуликів, пасічницького реманенту, таблиць до окремих тем, діапозитиви, розроблені методички для лабораторно-практичних занять.

Штат кафедри ще повністю не укомплектований, так як спеціалізація з бджільництва почнеться з нового 1995—1996 навчального року. Штат кафедри буде укомплектований з 7 чоловік, в т.ч. 5 викладачами. Серед них буде 3 доценти, кандидати наук. Окрім цього, до читання лекцій будемо запрошувати видатних вчених в галузі бджільництва, таких як професор В. П. Поліщук, О. Г. Мегедь, В. П. Пилипенко та інших.

У перспективі кафедра повинна мати власну пасіку для практичного за-

кріплення теоретичного матеріалу. Де плануєте її розмістити?

Значну частину занять планується проводити безпосередньо на пасіці. З цією метою за допомогою наших навчально-дослідних господарств буде організована навчальна пасіка академії з 20-ти бджолиних сімей. Вона розміститься в парку академії біля приміщення кафедри.

Чи всі студенти будуть вивчати бджільництво, чи тільки певна категорія?

В академії вивчають бджільництво на зооінженерному факультеті (зооінженери і маркетологи) стаціонарної і заочної форм навчання. На факультеті ветеринарної медицини вивчають хвороби бджіл. На всіх факультетах навчання з курсу бджільництва проходить по 36-ти годинній програмі. Це, звичайно, недостатня кількість годин для вивчення даного предмета.

Окрім того, на стаціонарі і на заочному відділенні зооінженерного факультету організовуються академгрупи студентів, які будуть спеціалізуватися з бджільництва.

Який основний напрям роботи кафедри?

Напрямки роботи кафедри бджільництва такі:

1. Розведення і селекція карпатської породи бджіл.
2. Технологія утримання бджолиних сімей та виробництва продукції бджільництва (в умовах західних областей України).
3. Профілактика і боротьба з інфекційними та інвазійними хворобами бджіл.

КОМІСІЯ

по увічненню пам'яті о. М. Михалевича висловлює подяку за переказані кошти на будівництво пам'ятника:

Боднарчуку Л. І., м. Київ — 100 000 крб., Луканюку Я. В. м. Івано-Франківськ — 100 000 крб., Пшигодському М., Тернопільська обл. — 5 доларів США, Хрущу П., Тернопільська обл. — 70 000 крб., Гавриліву Я. О., Івано-Франківська обл. — 50 000 крб., Чубу М. В., Тернопільська обл. — 40 000 крб., Чупашку О. П., м. Львів — 20 000 крб., Гавриху М., м. Тернопіль — 20 000 крб., Гаврону М. П. Тернопільська обл. — 20 000 крб., Баціцу Я. О. Львівська обл. — 15 000 крб., Нановському І. А., Кидоню Р. В. Тернопільська обл. — по 10 000 крб., Васильченку І. С., Черкаська обл. — 10 000 крб., Шаламаю А. С., Яремку М., Тернопільська обл. відповідно 10 000 і 2 000 крб.

Теорія, практика, досвід

ТЕОРЕТИЧНО ЧИ ПРАКТИЧНО...?

Хочу поділитись своїми думками з приводу утримання бджіл у вуликах Р. Делона з розміром рамки 291×205 мм.

А написати вам змусили критичні статті панів Хорошманенка та Пасеки, які надруковані в № 9 за 1994 р. у журналі "Український пасічник".

Схоже на те, що вищезгадані добродії почали критикувати чисто теоретично, не перевірявши як слід ці вулики на практиці.

Вулик Р. Делона — це не тільки нова система ведення бджільництва, а й нова прогресивна технологія, починаючи з виготовлення і закінчуючи експлуатацією. Розрахована вона перш за все на тих, хто утримує великі пасіки, з сотнями сімей, а не навпаки, як стверджує один з критиків.

Отже, розглянемо найперше конструкцію вулика і як вона зв'язана з життям бджолої сім'ї і роботою пасічника.

Дно. Передня частина його зрізана під кутом 45° і є зручною прилітною дошкою. Верхня частина прилітної дошки, як і льоток, захищена від атмосферних опадів, а влітку також від сонця, що важливо для тих бджіл, котрі зовні вентиляють вулик. Не потрібні загороджувачі від мишей, бо в щілину висотою 7 мм миш не пролізе. При такій висоті льотка бджолам легко захистити вулик від злодійок, а поодинокі оси, які проникають в середину пізньої осені, суттєвої шкоди не завдають.

Однак, як показує практика, висота льотка в 7 мм є занадто велика на зиму, особливо на весну, бо бджоли восени його дуже прополісують. Це робить неможливим очищати під час відліг дно від підмору. Весною, після очистки, або заміни дна, льоток стає повністю відкритим. Сім'я менше вирощує розплоду, бо в нижньому корпусі заходить.

Незручним є й те, що влітку, під час доброго взятку і великої спеки необхідно зняти всі корпуси, щоб збільшити льоткову щілину і полегшити бджолам вентиляцію вулика. Як на мій погляд, потрібне дно такої конструкції, яка б давала можливість поступово регулювати висоту льотка. Весною від п'яти, а може й двох міліметрів (якщо буде кілька невеликих проходів для бджіл), а влітку до 20 мм. Але при цьому повинні зберегтись всі інші його переваги. Однак наголошую ще раз, льоток повинен регулюватись тільки по висоті, але не по ширині, бо в іншому випадку бджоли вигризуть щільники знизу рамок біля дна і передньої стінки, там де вентиляція була замалою.

Корпус з рамками. Новим в конструкції корпуса є те, що встановлюються металеві роздільники. Із застосуванням їх економиться багато часу на виставлення необхідного розміру між рамками. Це набагато зручніше, ніж рамки з постійними розділювачами, які бджоли в кінці літа склеять між собою прополісом так, що неможливо витягнути котрись з них, попередньо не відділивши всі інші.

Абсолютно новою у вулику Р. Делона є конструкція рамок. З ними гніздо стає більш ущільненим. Відстань між рамками і стінками корпуса є мінімальною. А так як бджоли забудовують рамки повністю аж до низу, то між ними, котрі знаходяться в двох суміжних корпусах, утворюється щілина висотою 10 мм, а якщо бджоли обсідають і низ рамок, то всього 5 мм. Краще використовується об'єм вулика а значить, сім'ї легше підтримувати в гнізді оптимальні умови для свого існування.

Рамка буде міцнішою, якщо застосувати дрот діаметром 4 мм і збільшити товщину верхньої планки до 10 мм.

При відкачуванні меду щільники руйнуються не тому, що касети в наших

медогонках обладнані сітками, які прогинаються, а також — якщо розпечатування меду дуже нерівне. З цієї причини при відкачуванні густого (падевого) меду будуть ламатись навіть коричневі щільники в дерев'яних рамках з трьома рядами дроту, як було в мене цього року.

Однак, застосування такої рамки є в Україні, на жаль, проблематичним, бо немає вощини потрібного розміру. Якщо б був налагоджений її випуск, як і виготовлення дротяного каркасу, то економилось би багато часу і праці, які забирають дерев'яні рамки. А тому доводиться виготовляти дерев'яні рамки під існуючий розмір вощини, тобто розміром 285×230 мм. Використовується повністю вощина, яка є дуже дорогою, однак при цьому корпус буде мати висоту 240 мм, а висота всього вулика збільшується на 150 мм. Такий вулик є трохи зависоким, але на продуктивність бджолої сім'ї не впливає.

Пан Я. Баціц радить залишати на зиму два корпуси. Правильно, якщо є два корпуси бджіл. А якщо сім'я, яка йде в зиму середня, або слабка? Тоді утворюється невідповідність між силою сім'ї і об'ємом вулика, погіршуються умови зимівлі і розвитку весною.

Вважаю, що шостий корпус повинен бути замінений двома півкорпусами, тобто корпусами "супер" Р. Делона. Це дасть можливість підібрати об'єм вулика до сили сім'ї, яка буде зимувати. Я думаю, що це було однією з причин переходу Р. Делона на утримання сімей в вуликах з корпусами "супер". Для середньої сім'ї восени можна залишити цілий корпус з медом, підставивши під нього півкорпус з порожніми рамками. Для наших умов таких запасів меду на зиму достатньо.

Весною збільшення об'ємів вулика краще проводити також півкорпусами, підставивши під ті, які стоять, спочатку один, а потім і другий. З настанням постійного тепла їх треба перемістити наверх і після заповнення медом зняти, тобто на літо вони повинні використовуватись як корпуси для збирання меду.

Годівниця. Відділення для пасти не потрібне, бо паста необхідна ран-

ньою весною, поки немає пилку. Бджоли з годівниці її не беруть, бо там холодно. Крім того будуть витрати тепла через стелю. У мене вона заповнена утеплювачем всю зиму, весну і літо аж до початку підгодівлі сімей на зиму. Я не згоден з паном Я. Баціцом, що взимку в ній буде збиратись надлишок вологи. Якщо годівницю не заповнювати утеплювачем, то там буде волога, але волога не з вулика, бо прохід в годівницю перекритий поролоном, котрий запрополісований. Тепле повітря, яке піднімається від клубу бджіл, буде стикатись з холодним дном годівниці, яке охолоджується зверху, утвориться конденсат, в першу чергу знизу, а вже потім і в годівниці. Саме тому стеля повинна бути найбільш утепленою частиною вулика, особливо коли починається вирощування розплоду.

Весною, у випадку необхідності підгодівлі, бджоли беруть з годівниці теплий корм, однак це бажано робити в теплі дні. Прохід необхідно відкривати частково, після чого знову утеплити.

Влітку, у спеку, додаткове утеплення запобігає перегріванню вулика.

Ще одне застереження до слів пана Баціца, котрий радить після відкачування меду для сім'ї три корпуси. Так, якщо бджіл є більше, ніж на три корпуси. Якщо ж їх на даний час є неповних три, то потрібно залишити два, бо бджоли, переробляючи сироп, спрацюються, мед розмістять по центру, залишивши крайні рамки пустими, матка раніше строку припинить червління.

Пан Я. Баціц радить фарбувати вулики зовні сріблянкою, яка має сірий колір. Це можна робити, якщо вулики стоять в затінку, якщо на сонці — то тільки білою або близькою до неї, бо сіра фарба нагріває вулики майже так само, як і чорна. Вулики будуть перегріватись, а звідти й інші неприємні наслідки.

Накінець, цікавий випадок для тих, хто стверджує, що в вуликах Р. Делона бджолам взимку холодно. Минулого року у листопаді раптово взяли морози. Три тижні температура повітря була близько — 10 °С. Десь на десятий день я вирішив натягнути поліетиленовий мішок на вулик, в котрому через пере-

городку були дві слабкі сім'ї (близько 15 тисяч бджіл разом). Конструкція дна в ньому була такою ж, як в стандартному багатокорпусному вулику, але льотки були відкриті на всю ширину. Дно не мало нахилу. Надворі в той час було — 7 °С. Як обережно я не натягав мішок, бджоли зашуміли і коли закінчив, з льотків потекла вода і вони заморозились більш, ніж наполовину. Через 4 дні в обід наступила відлига до +2 °С. Льотки ще більше, забиті льодом, залишилися отвори близько 20 мм по ши-

рині. Кожний вечір оглядаю вулик. На третій день бджоли підняли в вулику температуру і повністю розморозили льотки, при 4 °С морозу назовні. Сім'ї нормально перезимували.

Слова пана Я. Баціца про те, що з вулика Р. Делона можна взяти набагато більше меду, ніж з лежаків, я підтверджую, але для цього необхідний досвід.

Р. ГАЛАМАЙ
с/т Моршин
Львівської обл.

ПРО БАГАТОКОРПУСНИЙ ВУЛИК

Я зробив помилку, що написав "багатокорпусний вулик Лангстрота". Цим завів у блуд деяких пасічників. Правильна назва — багатокорпусний вулик Лангстрота-Рута. А дехто пише — Рута. Я ж пишу Лангстрота. Ось чому.

У Виробничій Енциклопедії Бджільництва на стор. 234 написано: "Лангстрот Лоренцо Лорен (1810—1895) — батько американського бджільництва. У 1951 р. він помітив, що в бджолиному гнізді є так званий бджолиний простір — проходи завширшки від 4,8 до 9,5 мм, який бджоли не забудовують щільниками і не заклеюють прополісом. Знаючи це, Лангстрот винайшов в тому ж році рухому рамку, підвішувану на плечиках, і вулик, що відкривається зверху. Свій винахід Лангстрот зробив, не знаючи про вулик Прокоповича і Дзержона.

У журналі "Пчеловодство" № 1/64, стр. 18 написано, що винайдений Лангстротом вулик оригінальної конструкції, в якому можна зняти кришку і вийняти рамку, що в порівнянні з попередніми винаходами було прогресом. Цим скористався американський фабрикант бджолиного інвентаря Рут, вдосконалив вулик Лангстрота, зробив його багатокорпусним. Після цього вулик називається багатокорпусним вуликом Лангстрота-Рута або просто — Рута.

Було б не зле, якби великий винахідник Л. Лангстрот з цього щось мав. Як пишеться в ВЕБ: "на кінець життя він залишився зовсім без всяких коштів... Американські підприємці, які одержували великі прибутки завдяки його винаходу, тільки в 1948 р. зібрали кошти на меморіальну дошку знаменитому бджоляреві".

Про вулик Лангстрота-Рута я дізнався з книжок В. В. Родіонова, І. Я. Шабаршова "Многокорпусный улей и методы пчеловодения", Москва — 1965 г., "Если вы имеете пчел" тих же авторів і журналу "Пчеловодство" № 4/64; стор. 24, № 3/65/4.

У нас багатокорпусний вулик — це пародія на вулик Лангстрота-Рута. У книжці В. А. Нестерводського "Організація пасік та догляд за бджолами", Київ-1971, стор. 84 написано, що наш "Багатокорпусний вулик збудований за принципом Лангстрота-Рута спеціалістом Мегедем".

Одним з недоліків його вдосконалення є фальц, про що не раз писалося в журналі "Пчеловодство". "Корпуса сделал без фальцев, — пише А. С. Петровичев/ № 7" 87/25), которые только затрудняют их (ульев) изготовление и подгонку друг к другу. С фальцами невозможно надвинуть один корпус на другой. При постановке корпуса сверху можно придавить пчел". Мої знайомі кубанські пасічники — багатокорпус-

ники теж скаржаться на фальці. За ними не видно щілин, де корпуси щільно не стикаються. Позбавитись фальців бояться, думаючи, що корпуси розсунуться при перевезенні.

У мене вулики без фальців. Бджоли склеюють їх частини так міцною що треба прикласти зусилля, щоб стамескою роз'єднати навіть влітку (в спеку). А ще є й скрепи, які дають змогу не тільки перевозити вулики у вертикальному положенні, а й переносити в горизонтальному.

Внутрішні розміри корпусу вулика Лангстрота-Рута такі ж, як і нашого башатокорпусного: 450×380×240 мм. Товщина дошки в моїх вуликах — 30 мм. В мене є і магазини на піврамку Дада — 450×380×155 мм.

Можна робити вулики з ДВП товщиною 3,5 мм двостінний з утепленням (мох, поролон). Так я зробив вулики Р. Делона.

Зимують мої бджоли на дворі, на літніх місцях, не утеплені, на вітрі і дощі. Бджоли живуть і працюють не гірше сусідських — в утеплених двостінних вуликах Дада і лежаках. Так само і гинуть від хвороб, яких розвелось до біса ще й трохи. А лікувати нічим.

Що ще? Робіть дно по розміру корпусу. Верхні і бокові планки-рейки товщиною 10 мм, нижню — 4 мм (з дошки). Гвіздки забивайте під кутом. Годівниця стельова як у вуликах Р. Делона. Тільки більша (по корпусу). Описана в журналі "Пчеловодство" № 3" 71/22. З'єднувати стінки корпусів (дошки) в шип не обов'язково. У мене — в чверть і без клею.

Ю. СУСЬ.
Рівненська обл.

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

ВПЛИВ ВІДБОРУ ПИЛКУ НА ПРОДУКЦІЮ МЕДУ

Єжи Бажецькі
Єжи Вільде

Пасічників-практиків перед усім цікавить, який вплив має відбір обніжжя на продукцію меду.

У семирічних наших дослідах не спостерігалось зниження продукції меду, або ця продукція зменшилася лише на 1—2 кг, окрім цього в кожній бджолородині зібрано по 1—2 кг обніжжя. Подібні результати отримують різні дослідники, які стверджують, що збір 2—3 кг пилку, особливо у весняних місяцях, не мають негативного впливу на збір меду, або вплив цей невеликий і становить лише 2—2,5 кг. Подібну думку мають також пасічники-практики, які протягом декількох років займаються збиранням пилку на наших теренах. При збиранні обніжжя в кількості приблизно 4,5 кг з сім'ї протягом двох місяців (від 10 травня до 10 липня) Я. Рожанський з Бидгощу зауважив змен-

шення продукції меду в кількості 1 кг на кожен кілограм зібраного обніжжя.

Зменшення медової продукції у великій мірі залежить від інтенсивності відбору пилку. Якщо відбір цей є дуже інтенсивний і триває протягом 2—3 місяців, то рівночасно дуже впливає на силу бджолородини. Якщо відбирають пилки тільки в певних межах, в основному в другій половині пожитку, в продукуванні меду є невеликі втрати.

У дослідах Нельсона та інших (1987), які проводилися в Канаді (Північна Альберта) протягом трьох місяців зібрано в середньому по 9,4 кг пилку від 900 грамів пакетів, що спонукало зменшення продукції меду на 20% (в середньому протягом 3-х років). Вартість проданих продуктів була однак більшою на 21% в сім'ях з пилковловлювачами (табл. 1).

Рік	Група сімей	Середня продукція меду в кг	Процент різниці	Середня продукція пилку в кг	Процент різниці вартості
1983	без пилковлов. з пидковловл.	115 79	31	12,7	26
1984	без пилковловл. з пилковловлюв.	130 106	19	7,2	13
1985	без пилковловл. з пилковловл.	122 109	11	8,4	23
В середньому за 3 роки	без пилковловл. з пилковловл.	122 98	20	9,4	21

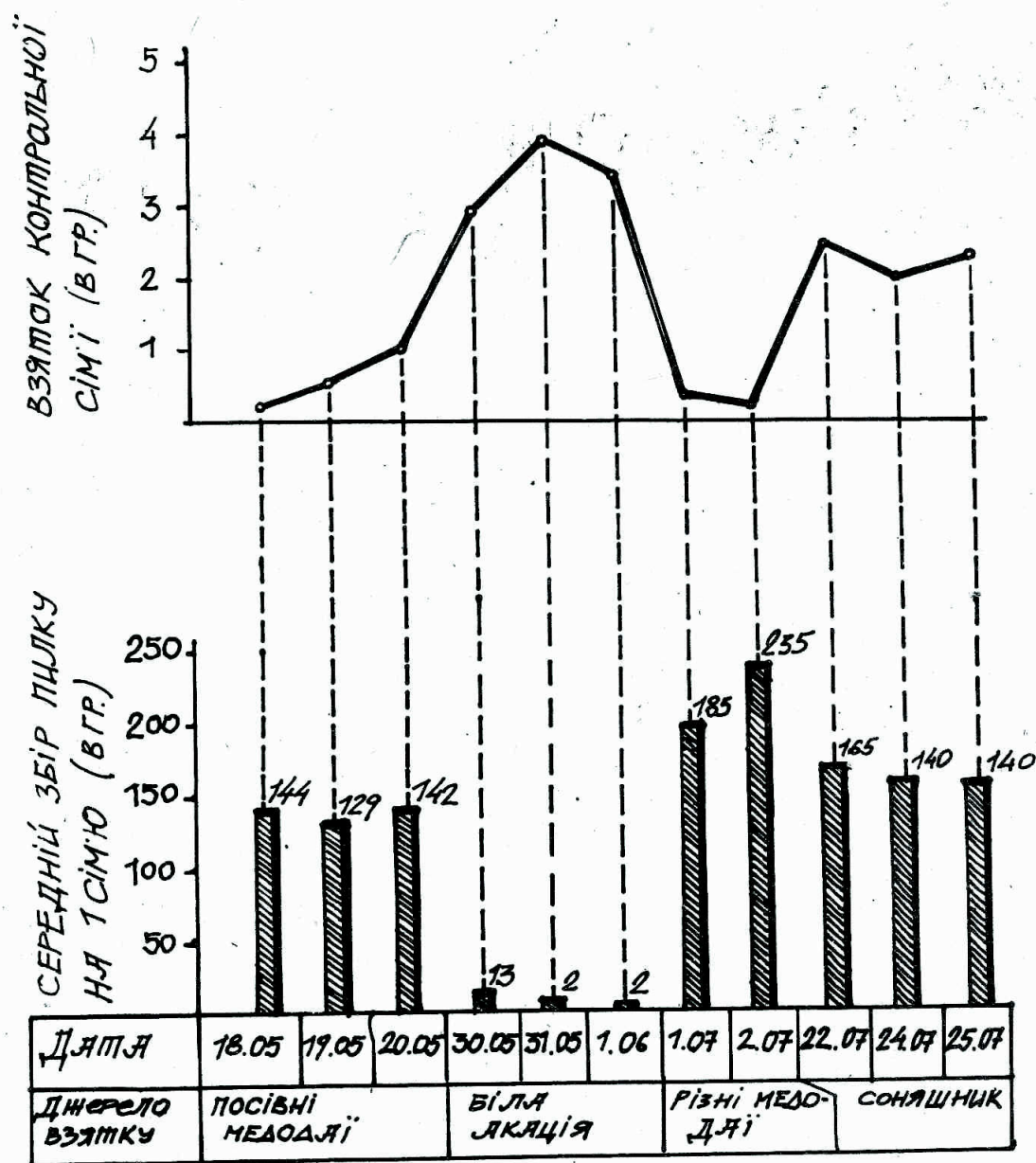

Рис. 1

Змінність збору пилку від сили взятку в ГР.
з дослідів доктора с/г наук В.П. Поліщука.

У дослідах, які проводилися також в Канаді (Квебек) Вілліней і інші (1988) при відборі від сім'ї 2,1 кг сухого обніжжя спостерігали невелике зменшення продукції меду в порівнянні до контрольних сімей, яка виносила 4,9 кг, що становило лише 7,5% у відношенні до 81,6 кг меду, випродукованого сім'ями, на яких стояли пилкозбирачі.

При дуже сильних нектарних взятках дуже знижується пилковий взяток. Поліщук (1984) доказав, що при прибутках контрольного вулика на вазі, які становлять 0,3—0,6 кг, бджоли приносили 130—144 гр пилку щоденно. При появі дуже сильного нектарного пожитку (прибуток контрольного вулика від 3 до 4,5 кг) спонукали обмеження приносу пилку до заледве декількох грамів. А коли знову прибуток складав до 0,1—0,2 кг, бджоли почали дуже інтенсивно збирати обніжжя в кількості 190—236 гр щоденно (рис. 1).

В цьому ж досвіді Поліщук збирав пилок протягом 55 днів, отримуючи на 6,5—13,4% нижчу продукцію меду.

Найменше меду отримав від сімей, в яких без перерви відбирали пилок.

При цьому підтвердив, що окрім невеликого зменшення продукції меду збільшується, дякуючи зібраному обніжжю, рентабельність пасіки в середньому на 33%.

Наведені вище дані вказують на те, що варто зайнятися тією додатковою продукцією. У порівнянні із збиранням маточного молочка, вона є менш трудомісткою.

Трудомісткість збирання обніжжя є різною при застосуванні різних типів пилкозбирачів — найбільш трудомістким є льоткові пилкозбирачі.

Також, чи збирання обніжжя вплине від'ємно на продукцію меду, залежить в основному від терміну збирання пилку та терміну головного нектарного пожитку, а також його сили. Дуже великий вплив має також технологія відбору пилку.

3 книжки "Збір і використання пилкового обніжжя"
3 польської переклав В. Болкот.

ЗАУВАЖЕННЯ ДО СТАТТІ П. М. ГОРНІЧА

Прочитав в УП № 10—94 на стор. 6 в статті П. М. Горніча з Кіровоградщини "До питання про створення технологій пасічництва по зонах".

М. Горніч наводить приклади з своєї практики пасічництва і на основі цих декількох прикладах дає висновки, що ніяка технологія не може передбачити непередбачений хід розвитку бджолиних сімей. На його думку "Лише досвід пасічника, його інтуїція допоможуть розібратися в подібних ситуаціях і прийняти правильне рішення". Він вважає: "Найновіші і найкваліфікованіші технології описані в книзі В. Шимановського "Методы пчеловодения".

Варто зауважити, що книжка вперше видана в 1916 році. Не беруся стверджувати, на скільки новими були описані в книзі В. Ю. Шимановського

методи в цей час. За майже 80 років у них вже могла б вирости "борода", але вони і сьогодні не втратили свого значення. Однак, в своєму другому твердженні, що технології і висококваліфіковані, пан М. Горніч правий. І, звичайно, більшість грамотних пасічників сьогодні знають основні методи з цієї книги, які дійшли до нас з різних джерел, інколи в зміненому вигляді.

Дуже правильно п. Горніч відзначає, що "неможливо уявити собі систему, технологію, метод чи прийом просто як інструкцію, або перелік операцій робіт, розписаних по датах, які просто необхідно виконувати одна за одною".

В. Ю. Шимановський в передмові до першого видання своєї книжки, написаної під епіграфом "Передмова — це відвертий обмін думками автора з чита-

чами" — (слова належать професору К. А. Тимірязеву), пише: "...На Русі є багато місць, в яких умови флори та клімату для бджоли настільки благодатні, що пасічник, проводячи свою справу екстенсивно, може задовольнятися невеликим доходом від кожного вулика, маючи самих вуликів по декілька сотень. Тут він може залишатися пасивним спостерігачем над діяльністю своїх бджіл, усуваючи у міру потреби ті перешкоди, які бджоли зустрічають при задоволенні своїх головних потреб-розмножуватися і накопичувати запаси харчів.

При тих умовах пасічник дає рамки, надставки, коли ніде складати мед або червити, утеплювати вулики під час холоду, вентилює під час жару, підчищає та інше. А у всьому іншому нехай розпоряджаються самі бджоли. Але бджоли турбуються тільки про благо бджолиного роду, яке не завжди співпадає з благом людини, і в місцях більше бідних, завдання людини-скерувати діяльність бджіл так, щоб благо людини було поставлено на перший план і не на шкоду бджолам даної пасіки, а цього без знань і без досконально обдуманого і пристосованого до місцевості методу ведення бджільництва виконати неможливо".

Вважаю, що на дану тему висловитися ясніше неможливо, ніж пише В. Ю. Шимановський, а тому наведу ще ряд цитат:

"Ці слова (слова до епіграфу, до передмови) зобов'язують мене сказати наступне: викладаючи бджільництво в сільському двокласному училищі, а потім в Боярській Школі пасічництва і, накінець, в Пасічницькому Технікумі Київського уїзду, я не раз відчував недостаток в посібниках, які б допомогли учням вивчити різні методи пасічництва. У більшості підручників про ці методи зовсім не пишуть або наводиться тільки один метод, який автор сам практикує і вважає найбільш вигідним, випускаючи часто з уваги, що в інших місцях і при інших умовах взятку потрібно застосовувати зовсім інший план пасічницьких робіт.

Мені можуть дати запитання: "Та чи потрібно, щоб учень школи бджіль-

ництва знав усі методи ведення пасічництва, адже більшість з них стануть накінець для нього особисто абсолютно непотрібними". На це я відповім, що учні, які навчаються в школі, за невеликим винятком, не знають, в якій місцевості їм доводиться пасічникувати, і хто з яких місцевостей звернеться до них за порадою; по-друге, якщо і погодитися, що знання багатьох методів зайве, то ознайомлення з ними, яке вимагає напруги думки і вдумливого відновлення до всіх основ і подробиць пасічницьких знань, — є робота в вищій степені корисна для людини, яка бажає вивчити справу капітально і навчитися **швидко знаходити вихід серед різноманітних обставин, які запропоновані життям**".

Ось, пане Горніч в яких умовах народжується інтуїція.

У першій главі В. Ю. Шимановський описує суть походження методів: "Часто доводиться зустрічати дві пасіки, які знаходяться поряд і весною абсолютно однакові по кількості сили і запасів. Господар однієї пасіки майже не отримує доходів, а господар іншої збирає добрий урожай меду. Обидва пасічники — люди знаючі і трудолюбиві, але за своїли різні способи бджільництва причому, перший не хоче відмовлятися від свого, а другий повністю задоволений своїм.

Нам випадало бувати і на пасіках з нерозбірними вуликами, в яких бджоли живуть повністю самостійно, а пасічник восени відбирає у них те, що Господь послав їм зайвого, але й нема необхідного, і більша частина пасіки приречена на голодну смерть, дивно буває зустріти на ній (3—5 вуликів, які зібрали значні запаси. Піднімаєш, зважуючи в руках, 5—10 дуплянок, і всі вони безмедні, а ось підняв одинадцятку і відчуваєш, що тут пудів півтори меду. "Як це сталося" — запитую дідуса. — "Та от, перед цвітінням липи вулик відпустив першого роя, але матку під час роїння я нехотючи задавив, або кудись залетіла, але як тільки рій повернувся назад, а через тиждень декілька днів підряд падав дощ, молода матка перестала "співати", вулик більше так і не роївся". І далі ідуть легкі вулики, і

накінець знову попадається важкий: "Ну, а це що?" — звертаюся до діда. — "Це рій. Я пішов з пасіки по справах, а тут вийшло зразу чотири рої, дружина не зуміла їх розділити, та так і зсипала на вошанку в цю дуплянку. Мені потім ніколи було возитися, так я і залишив".

До цих згаданих двох вуликів випадок застосував два методи: в першому — видалення плідної матки перед взятком, а в другому — влаштував рій-медовик.

Людині залишається досконально вивчити біографію цих вуликів, вдуматися у всі подробиці, а потім те, що зробив сліпий випадок, проробити із зрячими очима і з рештою вуликів і вийде впевнений прибуток там, де він був рідкісним випадком.

Без сумніву, головне завдання пасічника полягає в тому, щоб до часу головного взятку при найменших затратах грошей і часу отримати по можливості більшу кількість бджіл. Істина, що багатий бджолою вулик сильніший вулика з населенням малочисленим.

Що нам відомо з психіки бджіл? Ройова енергія, підсилення трудолю-

бивості підкормками, зменшення діяльності внаслідок насильницького попередження роїння, та ще дещо.

Той, хто довго і наполегливо працював у певній місцевості, ставлячи собі завдання отримати до початку головного взятку не тільки сильні сім'ї по чисельності бджіл, але й сильні своєю енергією, своєю жадобою збирати мед, той досягнув своєї мети, опрацював найкращий метод пасічникування при умовах взятку його місцевості".

Повертаючись до статті п. Горнича, згідний з ним, що формулювання п. 13 рішення з'їзду про розробку технології пасічникування по регіонах України зроблене не зовсім правильно. Навіть 80 років тому на це завдання дивилися ширше і точніше, в чому ми впевнилися з вищенаведених цитат.

У даний час технологія пасічництва розглядається не як інструкція для зон, а як системи, методи і способи бджільництва.

П. ПАСЕКА
м. Київ.

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

ПРО ВЕНТИЛЯЦІЮ І НЕ ТІЛЬКИ

У другій половині грудня на адресу редакції надійшов досить цікавий лист з Луганщини від добродія Бельдюгіна Анатолія Івановича, який не згідний зі статтею о. Чупашка, яка надрукована в УП № 11 за 1994 рік на ст. 7 під рубрикою "Роботи пасічника в грудні". Приводимо нижче листа Бельдюгіна.

Шановний п. редактор і працівники журналу УП. З великою пошаною я ставлюсь до вашого журналу, з нетерпінням чекаю наступного номера, але стаття п. О. Чупашка "Роботи пасічника в грудні" вивела мене з рівноваги, і я вирішив звернутися до вас з листом.

Пасічникую з небагато — 4 роки. Після придбання декількох бджолородин, "захворів цією справою з ніг до

голови". Виготовив своїми руками 15 вуликів Дадана на 20 рамок. В першу зиму пішло 5 сімей. Надокучив знайомим бджолярам питанням щодо організації зимівлі. Вони порадили: утеплити з боків, утеплити стелю, але проміж вентиляційним отвором в стелі і утеплювачем положити дві планки, зробити щось на зразок коридора для вентиляції, верхній льоток закрити, а нижній відкрити; декілька разів на зиму прочищати кочергою нижній льоток від підмору для ліпшої вентиляції. Так і зробив.

Одного разу вночі випав сніг, а вранці бачу — на кожному вулику, де знаходиться сім'я, снігу нема — розта-

нув. Півдаху — зима, а півдаху — весна. Тут я і замислився...

Особисто з п. Чупашком я не знайомий і хочу через ваш часопис у нього запитати — **про яку вентиляцію іде мова?**

Вуглекислий газ, як відомо, важчий за кисень — сідає донизу. Що вентилувати? — Тепло? Ви тільки уявіть собі: скільки треба з'їсти меду (корму), а виробленим теплом обігріти клуб і розтопити сніг на даху вулика. Який отвір робить пан Чупашко при найбільших морозах у себе в квартирі в стелі, і яку щілину в дверях? А де знаходиться сам і в якому вбранні?

Нижній льоток відкритий, стеля утеплена, але відкрита — так це ж пічбуржуйка! А це, п. Чупашко, називається не вентиляцією, а протягом,

по-російському **сквозняком**, якого дуже боїться бджола. І чим більше буде поступати холодного повітря в вулик, взаємодіючи з теплим клубом, випадатиме конденсат, а звідси і волога. Можливо, я чогось не розумію, але, на мій погляд, все залежить від сили сім'ї і її утеплення. Восени, бджоли прополісують вентиляційний отвір в стелі, щілини між стельовими дощечками, льотки, залишаючи отвір з горошину, а ранньою весною, коли появиться розплід, і зовсім заліплють його для збереження тепла. Не розумію: навіщо пропускати до друку в журналі таку "муру"? Досвідчений бджоляр може пропустити подібну писанину п. Чупашко, не звернути на неї уваги, але початківець візьме це за основу і знову не одне

Огляд бджіл під час обльоту

десятиріччя пройде в дебатах уже посивілих початківців, наuczених п. Чупашком, що чим холодніша зима, тим посиленішою повинна бути вентиляція.

2 січня 1995 року виповниться 181 рік, як Прокопович винайшов рамковий вулик і переселив в нього бджіл. Невже за 181 рік не знайшлося людини, або групи людей, котрі могли б систематизувати і прийти до єдиного знаменника, відпрацювати механізм утримання різних по силі бджолородин в зимовий період? І не тільки в зимовий. 181 рік експериментів! А бджола гине. Може і я в чомусь помиляюся, — то прошу старших і досвідченіших виправити мене.

Через ваш журнал (велике вам спасибі) познайомився я з пасічником із Торканівки Вінницької області п. Балаником І. А., котрий писав про відкриття льотків залежно від положення вулика. Цілком згоден з ним. Ні одна сім'я не зароїлася, хоча і сім'ї були дуже сильні.

Рекомендував мені Іван Арсенієвич виготовити вулик з дуже великим підрамковим простором. Через 2 дні 12-ти рамковий вулик на українську рамку був готовий і заселений. Висота вулика — 1 м, підрамковий простір — 50 сантиметрів. Робочий льоток — 29 сантиметрів від верху вощини, а для зимівлі другий льоток на 15 сантиметрів нижче

від низу рамок. Через 3—4 дні після заселення вулика дно було червоне від кліща, а після осінньої обробки біпіном жодного кліща не впало на підстелений білий папір.

З нетерпінням чекаю результату зимівлі в такому вулику.

А. БЕЛЬДЮГІН.
Луганська обл.

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

Від редакції. Дійсно, в статті О. Чупашка є нечітке пояснення про вентиляцію у вулику в першій половині зимівлі та величину льотка під час сильних морозів. Також пан Чупашко пише про те, що "вигнати мишу можна, розібравши гніздо і поставивши у вулик пастку чи поклавши отруєну принаду". Ще раз підтверджую, що гніздо бджіл зимою в ніякому разі не можна розбирати. Для того, щоб позбутися миші у вулику, необхідно зняти з вулика дах і у вільний простір вулика, де немає рамок і утеплення, поставити пастку чи принаду. Таким чином пасічник не турбуватиме бджіл, а миша попаде в пастку, або, з'ївши принаду, загине. Весною, при ревізії пасічник викине мертву мишу.

ХАЙ НАМ ТАК НЕ ПИШУТЬ

Понад тридцять років я на пасіці поряд з чоловіком. Виконую роботи, які мені під силу. За ці роки багато чого зрозуміла в бджільництві. На нашій пасіці були вулики різних систем. В останні роки бджіл водимо в "Альпійських" вуликах Р. Делона і українських з надставками. Регулярно читаю ваш часопис і ось в 11 числі за 1994 рік появився допис пана В. Сиволапа з Черкащини. Мені його просто жаль. Певно кожний пасічник, читаючи цей допис, піднімав окуляри на чоло. Ша-

новні пасічники! Прочитайте уважно цей допис і посудіть самі: "Тривалий час тримав чотири нуклеуси на вузьковисоку півдаданівську рамку. Вдумайтесь, як це?"

А дальше ще смішніше. "...Хочу підтримати репліку мудрого рівненського пасічника, що альпійським вуликом нехай бавиться Делон, я ще б добавив — і Баціц. Бавився і я, регулярно серед зими, міняючи місцями перший і третій корпуси (аж страшно читати В.З.) А цієї зими запізнився і Бог позбавив мене

зайвого клопоту". А при чому тут Бог, коли знань немає. Хіба з вуликом треба бавитись, з вуликом треба працювати. А хіба можна взимку переставляти корпуси? Корпуси переставляють весною і влітку, а взимку бджолам потрібний спокій та харч в достатку. Для чого ж такою нісенітницею займати місце в журналі?

Бо виходить: того не знаю, того не відаю, але не годиться. На мою думку,

щоб одержати результати при роботі з новою системою вуликів, потрібно, як мінімум, 5 років. Треба досконально вивчати технологію і прив'язати до мікроклімату своєї місцевості. Ось в чому сенс пасічникування.

ВАЛЕНТИНА ЗІНЧЕНКО

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

Пасічник майструє

Ящик-стілець пасічника

Пасічник, як правило, користується загальновідомим ящиком, рисунки якого є майже у всіх книгах з бджільництва. На мій погляд, вони важкі, мають великі розміри і потребують для виготовлення дорогих матеріалів. Тому я поставив завдання із мінімальної кількості будівельних матеріалів, в основному використавши відходи, виготовити зручний, вмісткий і легкий ящик-стілець, вага якого лише 2,8 кг.

Загальний його вигляд зображений на рис. 1.

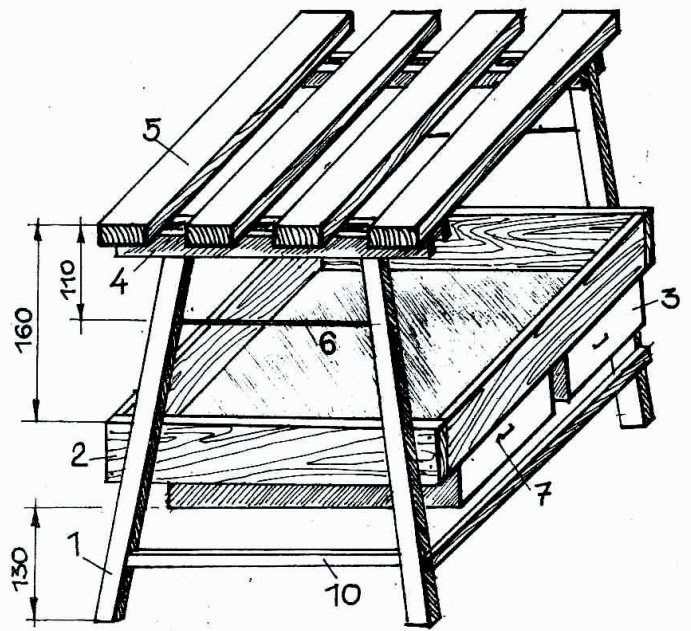

Рис. 1. Ящик-стілець пасічника

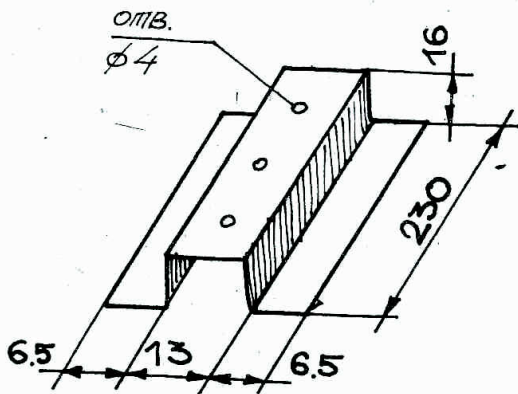

Рис. 2. Полозок центральний

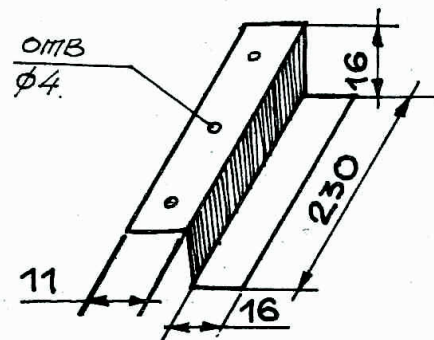

Рис. 3. Полозок боковий

ПЕРЕЛІК НЕОБХІДНИХ МАТЕРІАЛІВ

Позначено на рисунку	Найменування	Матеріал	Кількість	Розміри в мм	Примітка
1.	Ніжки	дерево	4	440x35x13	зовнішній розмір
2.	Великий ящик	дерево, ДВП	1	370x250x50	
	— передня і задня стінки	дерево	2	354x50x13	зовнішній розмір
	— бокові стінки	дерево	2	224x50x13	
	— дно	ДВП	1	370x250	
3.	Малий ящик	дерево, ДВП	2	240x150x50	
	— передня стінка	дерево	2	180x50x10	зовнішній розмір
	— задня стінка	дерево	2	123x50x10	
	— бокові стінки	дерево,	4	230x50x10	
	— дно	ДВП	1	240x143	
4.	Царга	дерево	4	245x35x13	діаметр дроту — 4 мм
5.	Рейки сидіння	дерево	4	510x30x20	
6.	Перекладина	залізо, дюралюміній	2	160x4	
	Ручки	пластмаса	1		
8.	Полозки, по яких рухаються малі ящички:		2		див. рис. 2
	— центральний	дюралюміній	4		
	— бокові	"	2		див. рис. 3
9.	Направляючі на боках малих ящичків, які рухаються по полозках	дерево		230x10x7	прибиваються до ящичків
10.	Рейки жорсткості				
	— передня і задня	дерево		400x20x10	
	— бокові	дерево		245x20x10	

Для міцності ящика-стілеця з'єднання проводжу на клею ПВА, шурупами і гвіздками.

Для зберігання гнилушок використав трилітрову металеву банку з-під лаку, верхню частину якої зрізав на 30 мм, залишивши виступ розміром 30x30 мм (див. рис. 4), який потім загнув на 180 радіусом 5 мм (див. рис. 5). Цим гачком підвішую банку на перекладину ящика-стілеця (позначка 6 на рис. 1). Банка має достатню вмістимість, легко знімається, щоб почистити від сміття.

З другої сторони ящика-стілеця підвішую димар на аналогічну перекладину.

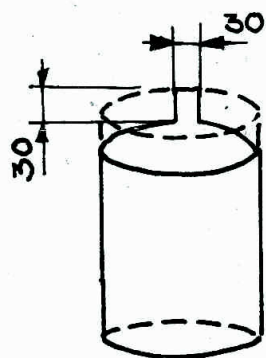

Рис. 4. Металева банка

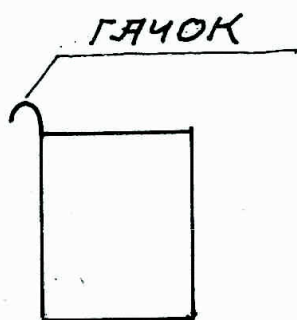

Рис. 5. Металева банка для гнилушок

Металеві перекладки закріплюються на ніжках ящика-стілеця. Для цього слід просвердлити отвори діаметром 4 мм на глибину 10 мм, вставити в них перекладину і прибити ножки до бокових стінок великого ящика і царг.

Підвішування малих ящичків (шухляд) до великого ящика здійснюється за допомогою металевих полозків (див. рис. 6).

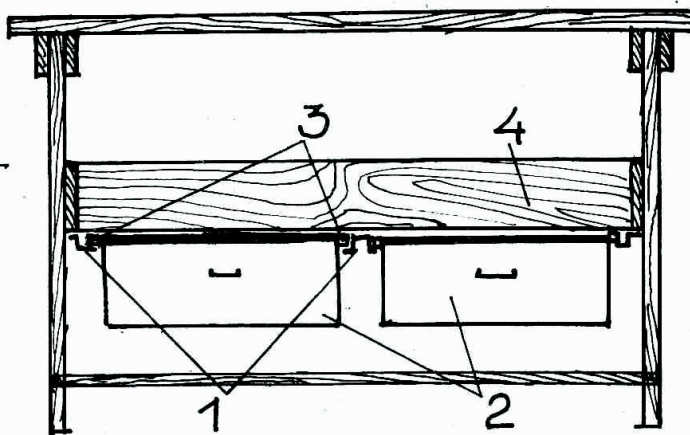

Рис. 6. Ящик-стілець (вигляд спереду)
1. Металеві полозки. 2. Шухляди. 3. Направляючі. 4. Великий ящик.

У великому ящику (позначка 2 рис. 1) завжди знаходяться такі пасічніцькі інструменти: стамеска, ніж пасічний, гусяче крило, вилка, дві пластмасові коробочки: більша — для збору воску, менша — для збору прополісу, лицьова сітка та інше.

У малих ящикках (позначка 3 рис. 1): клітки Титова, сіткові ковпачки, ніж звичайний, кнопки, нитки, м'який дрiт, сірники (краще запальничка), нарукавники та інше.

У комплект ящика-стільця входять ще пластмасова фото-кюветка, в яку обрізаю трутневий розплід.

Ручкою для переносу ящика-стільця служить планка сидіння.

Більш детально описувати процес виготовлення ящика-стільця думаю немає необхідності. З рис. 1 видно всі етапи. Залишається покрити його оліфою або фарбою в різні кольори, і ящик-стілець готовий.

М. ГУНЬКО,
м. Вінниця.

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

Я за рамочні годівниці, а ви?

Люди продовжують винаходити велосипед і багатьом це успішно вдається зробити. Я дозволив собі зайнятися чимось подібним і в бджільництві. Але зайнявся цим ще в 1986 році.

Всім пасічникам відомо, що рідкий корм бджолам треба давати на ніч після заходу сонця, але до настання темноти, щоб бджоли, отримавши теплий рідкий корм і прийшовши у дещо збуджений стан, не змогли активізувати льотну діяльність. Цим запобігаємо від бджолиного грабунку, а також загибелі бджіл при пізніх вильотах у поле. Але якраз в цей час доби я вимушений був знаходитися на роботі. При роздачі корму в більш пізній час я стикався з неприємностями в вигляді багаторазових бджоловжалень та ін. Навіть легко крапающий дощик творив цю роботу майже неможливою.

Тоді я задумався над тим, як забезпечити роздачу рідкого корму бджолам в повній темноті при освітленні точка електричним ліхтарем або кишеньковим і в будь-яку погоду. Годівниці, які я тоді мав, цього не забезпечували. Зробив я аналіз всього мені відомого з літератури і практики про годівниці.

Годівниці бджолині бувають різних форм і місткості, але всі вони повинні відповідати основним вимогам:

1. **Годівниця не повинна погіршувати теплового режиму бджолиного гнізда.** Годівниці використовують весною і у серпні—вересні для поповнення кормових запасів, для спонукаючої підгодівлі при весняному і осінньому нарощуванні бджіл, для лікувальної підгодівлі. У цей період необхідно в бджолині гнізді підтримувати постійну температуру, сприятливу для вивода розплоду.

2. **Корм в годівницях не повинен швидко остигати, а повинен зберігати температуру молока з-під корови, тобто годівниця повинна бути такою і розміщена так, щоб вона могла бути добре утепленою і, ще краще, якщо вона підігрівається теплом бджіл.** Зимний корм бджоли беруть погано.

3. **Годівниця повинна забезпечувати простоту її наповнення сиропом в будь-яких умовах: дощ, темнота, вітер, які не повинні бути перешкодою.**

4. **Щоб перед черговим наповненням сиропом годівниця легко звільнялась від бджіл, і щоб при цьому не гинули бджоли, які часто тонуть в сиропі.** Краще, якщо бджоли при цьому взагалі відділені годівницею від простору поза вуликом, тобто бджоли не можуть вийти з

вулика через годівницю при наповненні її сиропом.

5. Щоб годівниця відповідала санітарним вимогам, тобто, щоб її можна було легко вимити перед розміщенням її у вулик або при іншій необхідності.

6. Сироп з годівниці не повинен витікати в простір вулика, що може створити бруд і сирість в ньому.

Існують такі види годівниць:

- а) годівниці-рамки;
- б) годівниці-банки;
- в) надрамочні (стельові) годівниці;
- г) зовнішні годівниці та ін.

Зовнішні годівниці, забезпечують велику легкість їх наповнення, але не забезпечують зберігання температури сиропу. По цій головній причині не користуються великим успіхом.

Годівниці-банки — обв'язують декількома шарами марлі, так щоб в перевернутому положенні банки сироп не витікав. Бджоли добре беруть сироп з такої годівниці, поставленої зверху рамок. Але годівниці-банки важко утеплити, значить будуть великі втрати тепла з бджолиного гнізда. Промисловість випускає спеціальні пластмасові підставки під банки. В такому вигляді годівницю-банку можна поставити за заставну дошку вулика-лежака. Годівницю при цьому ставлять на підлогу вулика, тобто в найбільш зимне місце вулика.

Прийшов до висновку, що годівницями, які задовольняють всі вигоди є: надрамочні і рамочні годівниці.

Надрамочні (стельові) годівниці випускаються промисловістю пластмасові і металічні різних конструкцій. Але вони мають ряд недоліків. Надрамочна годівниця буде ідеальною і відповідатиме всім вимогам, якщо вона виготовлена з дерева і таких розмірів, щоб накривала всю стелину вулика. Це легко досягається при використанні її в багатокорпусному вулику. Зверху на годівницю кладеться утеплювальна подушка і піддашник, який притискає утеплення до годівниці. При цьому витримуються всі вимоги до годівниці, але найголовніше це те, що сироп постійно підігрівається теплом бджолосім'ї, і є доступ до нього зі всіх вулочок вулика. Бджоли активно його беруть і за ніч

можуть забрати велику кількість сиропу.

Рамочна годівниця в такому вигляді, в якому вона сконструйована і випускається промисловістю (Реклама в журналі "Пчеловодство" № 4 — 1987 р.) має ряд недоліків:

1. Перед черговим заповненням годівниці сиропом вона важко звільняється від бджіл. Для цього її потрібно вишкряпати з вулика і вигнати бджіл. Це викликає неспокій бджолої сім'ї і створює великі незручності для пасічника при кожній роздачі корму. Пасічники поступають простіше: не звільняючи годівниці від бджіл, наливають чергову порцію сиропу. Бджоли при цьому топляться в сиропі і в кінці годування, коли забираємо годівниці з вулика, виявляємо в ній багато загиблих бджіл. Щоб усунути цей недолік, звертаються до різних хитрощів: наливають сироп за допомогою лійки через отвори в стелині або у верхній планці годівниці; наливають з допомогою лійки, на якій одягнута трубка, що опускається на дно годівниці; монтують трубки, що не доходять до дна годівниці та інші.

2. У стандартному виконанні годівницю досить важко мити. Аналізуючи це, у мене виникла ідея малої доробки рамочної годівниці, після якої вона стає, на мій погляд, ідеальною. В конструкцію годівниці додається лише ще один дерев'яний брусочок.

Цим усуваються всі недоліки. Погляньте, як чудово годівниця забезпечує зберігання тепла в гнізді. Можете закласти всі вулочки брусочками, накрити гніздо полотниною, плівкою, газетами; нема ніяких перешкод, щоб покласти утеплення в піддашнику. Погляньте і в зворотньому напрямі: як легко отримати доступ до годівниці, — треба тільки відігнути кут верхнього утеплення і перед вами zalivний отвір годівниці.

Мені можуть заперечити: "А як же бути, якщо стелина?" В період нарощування бджіл, тобто коли нам потрібна годівниця, стелини повинні лежати на вулику не так, як однозначно передбачено в типових вуликах, тобто, з проміжком над верхніми брусками рамок 7—10 мм. Стелини в цей період (до і

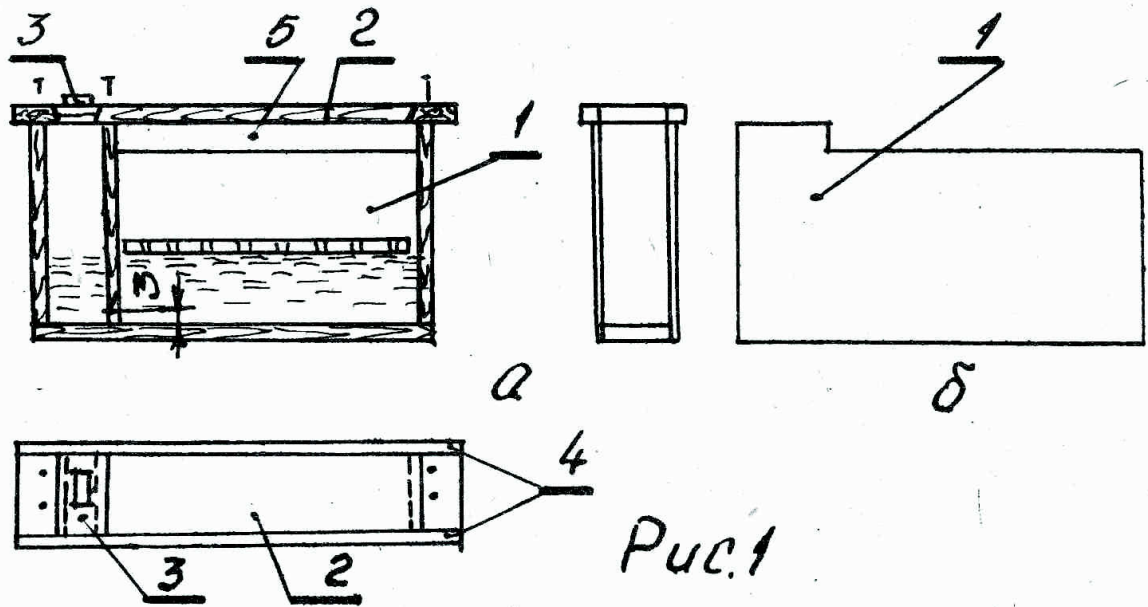

Рис. 1

після медозятку) у грамотного пасічника повинні бути покладені безпосередньо на рамки, тоді в кожній вулочці буде визначений свій мікроклімат, будуть вилучені конвекційні потоки повітря під стелиною з вулички у вуличку (такий рух повітря під стелиною потрібний у вулику тільки в період медозбору і, можливо, взимку). Тоді ви можете над годівницею визначити потрібну стелину із співпадаючим отвором над заливною горловиною годівниці.

Після цієї маленької доробки рамочна годівниця стає ідеальною. Проаналізуйте, і ви в цьому переконаєтесь. (Див. рис. 1). У таку годівницю можна наливати сироп у будь-який час доби і в будь-яку погоду, навіть з кишеньковим ліхтариком. Бджоли не відчувають при цьому ніяких збуджуючих факторів, з бджолиного гнізда не втікає тепло, холод не має доступу в гніздо. Годівниця, тобто відділення, в якому знаходяться бджоли, які беруть корм, заповнюється сиропом знизу через триміліметрову щілину. Сироп плавно піднімає поплавок (подібно пароплаву в шлюзі), бджоли, які знаходяться на поплавку і на внутрішніх стінках годівниці, встигають відходити вверх. Заги-

бель бджіл в такій годівниці виключена на 100 %.

Для легкого і доступного миття годівниці знімається верхній брусок.

Поплавки легко виготовляються серіями по 5—6 штук. Для цього їх потрібно затиснути різними пристроями і по боках зробити прорізи, через які бджоли мають доступ до сиропу. Ще простіше забити по боках поплавок по парі цвяшків так, щоб вони виступали на 2—3 мм. Такі годівниці можна використовувати для будь-яких типів вуликів.

На рис. 1 показана така конструкція годівниці. 1 — бічні стінки, 2 — з'ємна верхня планка, 3 — корок, 4 — дві реєчки, на яких складається верхня планка, 5 — прохід для бджіл,

а) — конструкція рамочної годівниці,

б) — вигляд бічних стінок.

Щоб залити сироп, необхідно тільки зняти корок 3. Через відносно велику горловину видно, чи бджоли забрали корм або скільки його ще є в годівниці.

П. ПАСЕКА.

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

Вже декілька років користуюся рамочними, стельовими і баночними годівницями для весняної підгодівлі і зимової загодівлі бджіл.

Для весняної підгодівлі найкращі, на мій погляд, стельові і баночні годівниці.

В 1994 р. для зимової загодівлі також використовував всі названі годівниці. В 1994 році в період зимової загодівлі було дуже багато ос, які старалися добратися до цукрового сиропу і ним поживитися. В цей "осиний" рік найзручніше було користуватися рамочними годівницями, так як сироп знаходиться у середині вулика, осі його запаху не відчували, а відповідно нападають на бджолосім'ю як у звичайних випадках через льотки вуликів, де завжди можна допомогти бджолам шляхом зменшення площини льотків різними засувками і пристроями.

При загодівлі стельовими і баночними годівницями працювати було дуже

неприємно. При подачі наступної порції необхідно зняти утеплення (полотнини, подушки, тощо), а під ним було дуже багато ос. Осі, відчуваючи запах сиропу, старалися добратися до нього через різні щілини, які є завжди між утеплюючими засобами, стінками вуликів і годівниць. Після того вони стараються потрапити і в середину вулика, чим і сильно турбують бджолосім'ю. Доводилося в цих вуликах зменшувати льотки до проходу не більше двох бджіл.

У багатокорпусних вуликах і вуликах Р. Делона, де годівниці зроблені по всій площині стелини, виникає можливість доброго ущільнювання і утеплення. Відповідно, осам добратися до годівниць дуже важко і їх там майже не було.

Корм давав ввечері, інколи користувався світлом ліхтарика.

М. ОСТАШЕВСЬКИЙ.

Чому рвуться щільники?

Досить часто доводиться чути нарікання від бджолярів на те, що при відкачуванні меду псуються, рвуться щільники. На початку свого пасічникування це лихо не минало і мене. В журнальних публікаціях, в книгах по бджільництву автори рекомендують кількаразове перевертання щільника в касеті медогонки з тим, щоб щільник рівномірно з обох боків звільнявся від меду. Дійсно — це дає певний ефект, але значно додає мороки при відкачуванні.

Є рекомендації змінити натягування дротин в рамці — щось середнє між горизонтальним і вертикальним розміщенням дротин — навскіс. Але переоснастити всі рамки пасіки (і запасні, і ті, що знаходяться у гнізді) — справа не одного року. Гадаю, тут варто зробити репліку пану Б. Рудці (УП № 1, 1994, стор. 15), який зазначає, що в українській рамці штучна вошина поступається міцністю вошині у рамці Дадана-Блатта, так як інакше зорієнтована.

Хотілося б знати, чи є з цього приводу дані наукових досліджень, адже багаторічна практика використання українських вуликів (і не лише моя, а й багатьох моїх колег, які загалом утримують більше тисячі таких вуликів) дає підстави сумніватися у такому твердженні.

Гадаю, що найефективнішим заходом проти псування щільників при відкачуванні меду є незначна модернізація касети медогонки. Справа в тому, що рамка українського вулика (рис. 1А, а — сітка касети медогонки) притискується до сітки касети лише верхньою планкою, оскільки вона ширша від щільника з кожного боку на 6 мм (в середньому). Так само заважають повному притисканню до сітки касета і бокові, ширші у верхній частині планки-рамки вулика-лежака (рис. 1Б). Відцентрова сила при обертанні ротора медогонки тисне на повномедний щільник, який в цьому випадку не під-

тримується сіткою касети і руйнує його. Щоб цього не трапилось, необхідно сітку касети медогонки вигнути так, щоб щільник по всій своїй площині щільно прилягав до неї (рис. 2 А, Б, а — модернована сітка касети). Простіше це зробити для рамок українського вулика. Для цього досить відігнути вгору сітку так, щоб верхня планка не дотикалася касети. При використанні рамок Дадана-Блатта слід доопрацювати і нижню частину касети. Варто зауважити, що така модернізація дасть змогу зберегти навіть повномедні свіжовидобудовані стільники при нормальній частоті обертання ротора медогонки.

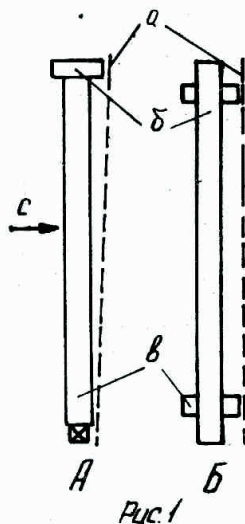

Рис. 1

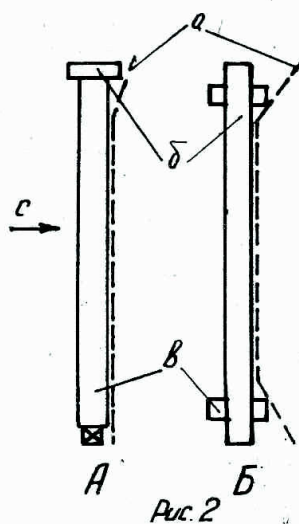

Рис. 2

В. СЕМЕНЧЕНКО,
с. Лютеня
Полтавської обл.

А — рамка українського вулика.
Б — рамка Дадана-Блатта.
б — верхня планка рамки
в — бокова планка рамки
с — сила тиску на щільник.

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

ДНО-ПІДСТАВКА ВЕНТИЛЯЦІЙНА КЛІЩОВЛОВЛЮЮЧА

Підставка може виготовлятися під вулик будь-якої конструкції. Підставка знаходиться під вуликом постійно. Висота її біля 150 мм. Вона може бути з льотком для проходу бджіл і без них.

На рис. 1 показано підставку для односімейного вулика з прорізним льотком для бджіл. Поздовж льотка прикріплена прилітна дощечка-рейка перетином 25×25 см, а для робочого стану приставляється прильотна дошка. Величина льотка регулюється за допомогою двох льоткових стандартних засувок. З їх допомогою можна регулювати льоток до 400 мм довжиною.

На рис. 2 така ж підставка, але з льотком, вирізаним у верхній кромці передньої стінки. Тут прильотна дощечка прикріплюється з допомогою завісів. Закриття льотка при кочівлі здійснюється поворотом прильотної дощечки у вертикальне положення. Регулювання вулички льотка проводиться тут за допомогою вкладишів. Такі

підставки виготовляються до вуликів, корпуси яких не мають нижніх льотків.

У протилежній льотку стінці підставки вирізається вентиляційна щілина висотою не менше 40 мм, а довжиною на всю стінку. Над цією щілиною на рейках, прибитих з внутрішньої сторони, встановлюється сітчаста або решітчаста рама, яка вилучає прохід бджіл. Від-

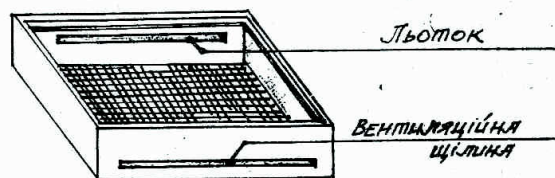

Рис. 1

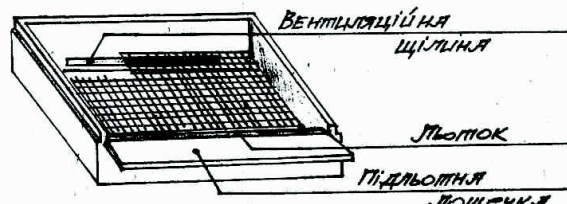

Рис. 2

даль між дном і сіткою-решіткою не менше 35 мм. Сітка-решітка повинна виготовлятися такою, щоб не проходили бджоли, але вільно сипалися кліщі і воскова крихта.

Деякі пасічники встановлюють сітки-решітки, на рівні льотка у верхній частині підставки, що вилучають прохід бджіл. Така постановка сітки-решітки значно погіршує умови утримання бджолосімей, так як вилучає простір, де могли б розміститися льотні бджоли в передройовий період. Це веде до пере-населення у вулику, що викликає роевий стан, так як постановка решітки у верхній частині погіршує умови утримання бджолосімей і позбавляє підставку її протироевої функції.

Крім цього, при монтуванні решітки у верхній частині на рівні льотка, льоток в зимовий період може закритися підмором, де без його очистки бджоли не зможуть вийти у можливий день і час обльоту, при зимівлі надворі. Це ж можливо і при отруєнні бджіл отрутохімікатами. У деяких пасічників виникне питання: "А як же без дна, де будуть ходити бджоли?" Дно бджолам для ходьби не потрібне. Бджоли ходять по стінках вулика і по щільниках, а простір між нижнім брусом рамок і решіткою-сіткою, яка вилучає прохід бджіл і вмонтована на невеличкій віддалі від дна, може забудовуватися трутневими щіль-

никами і служить біологічною пасткою для кліщів Варроа.

Якщо хтось хоче, щоб бджоли ходили по дні, може ставити дно-решітку на рівні льотка, виготовлене так, щоб скрізь нього вільно проходили і падали бджоли і на ньому не затримувалися кліщі і воскова крихта. Так як крім решітки, яка унеможлиблює прохід бджіл і яка ставиться в нижній частині підставки вставляється фальшиве дно-решітка на рівні льотка, скрізь яке вільно проходять бджоли.

При такому положенні зберігається простір для розміщення в льотках бджіл у погану погоду, при відсутності взятку, а також для бездіяльних бджіл у передройовий період. Але бджоли не будують трутневих щільників нижче нижніх брусочків рамок. Все це видно на рис. 3, де 1 — підставка, 2 — противаратозна решітка, 3 — фальшиве дно-решітка, 4 — вентиляційний отвір під противаратозною решіткою, 5 — дно, 6 — камера відпочинку бджіл, яка є між противаратозною решіткою 2 і фальшивим дном 3. Фальшиве дно-решітка 3 може бути різної конфігурації з різних матеріалів з обтічним верхом.

Одним з варіантів решітки 3 є реечна решітка, де рейки встановлені у вершини підставки, а їх центри і направлення співпадають з центром і направленнями нижніх брусочків рамок. Ці решітки повинні бути вузчі за брусочки рамок.

Вентиляційні щілини закриваються засувками відповідних розмірів.

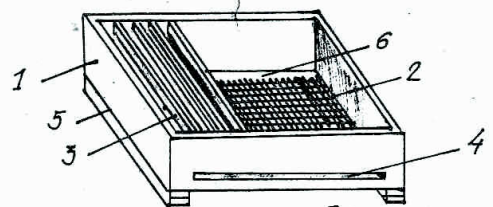
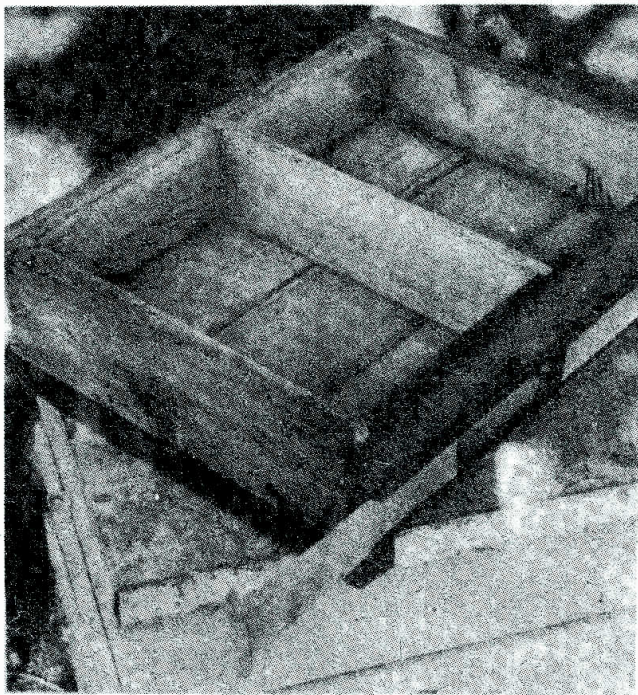

Рис. 3

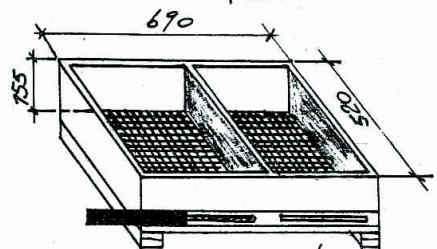

Рис. 4

На рис. 4 показана секційна підставка для двоматочних вуликів без льотків, для проходу бджіл, з глухою перегородкою по центру або зміщеною в одну зі сторін для лежаків, переважно дерев'яна з дошки товщиною 20 мм. Підрамочний простір: відстань між нижнім брусом рамки до сітки-решітки може бути 100—120 мм і більше.

Висота вентиляційних вирізів — 40 мм. Довжина вирізів рівна розмірам відділень. Засувки дають можливість регулювати вентиляцію як і при роботі бджіл, так і в інших необхідних випадках.

Виготовлення вентиляційної щілини в стороні підставки, протилежній льотку — обов'язкове. При частково відкритій щілині для підсилення вентиляції, в допомогу льотку чи льоткам, а також при зовсім відкритій щілині під час ізоляції бджіл при обробках полів отрутохімікатами бджоли, що прилетіли, заходять у вентиляційні щілини. Виходять звідти дуже погано і там гинуть.

Тому там постійно повинен знаходитися папір, картон, плівка або пластини з пластмаси; вони повинні бути змазані вазеліном чи будь-якою олією, — для збору кліщів.

Деякі пасічники виготовляють дерев'яні піддони у вигляді скриньок з ручками, які одночасно закривають вентиляційну щілину. На відміну від плівок, картонок, пластинок піддони-

скриньки є складною деталлю у виготовленні і використанні, і вона погіршує вентиляцію вулика. Так, при перевозках вулика для створення вентиляції піддони-скриньки необхідно витягувати і перевозити окремо. Кліщі і воскові крихти в цей час падають на дно. Це ж проходить і тоді, коли піддони висувають або витягують для підсилення вентиляції в гарячу погоду або при ізоляції бджіл під час хімічних обробок полів.

У випадку дощу висунуті піддони необхідно тут же закрити. Дно потім потрібно очистити окремо. Виготовлені піддони у вигляді скриньок незручні для очистки від прилипших воскових крихт і кліщів. Вентиляційну щілину піддони-скриньки цілком закривають або відкривають. Засувки дають можливість регулювати вентиляцію — відкриваючи або закриваючи вентиляційну щілину частинами. Розположення вентиляційної щілини на стороні, протилежній льотку, дає можливість і саму підставку продувати більш ефективно при відкритих льотках. Це особливо важливо, коли появляються бездіяльні бджоли, які прагнуть зайти в найбільш прохолодне місце вулика.

О. ОЗЕРОВ,
м. Євпаторія

Гонорар прошу перерахувати на розвиток журналу УП.

Смерековий барометр

Барометр можна зробити і самому. Про "пляшковий барометр" розповідав Я. Крехівський у журналі "Український пасічник" № 6 за 1992 р. Особисто я в кімнаті маю фабричний, а на пасіці — смерековий прилад, якого зробити досить просто, навіть в польових умовах під час кочівлі. Прилад можна прикріпити до стінки вулика. Для виготовлення барометра потрібно зрізати із сухої смереки або ялівцю стовбур (штамбик)

діаметром 10—20 мм, довжиною 15 мм із гілочкою довжиною 300 мм. Очистити від кори і прикріпити основу двома гвіздками або шурупами до дошки-підставки розміром 200×350 мм, залишивши гілочку вільною, так щоб вона рухалася в горизонтальному положенні. Протів кінця гілки-стрілки я закріпив звичайну шкільну лінійку, на дошці зробив написи: буря, вітер, дощ, перемінно, ясно, добра погода, сухо.

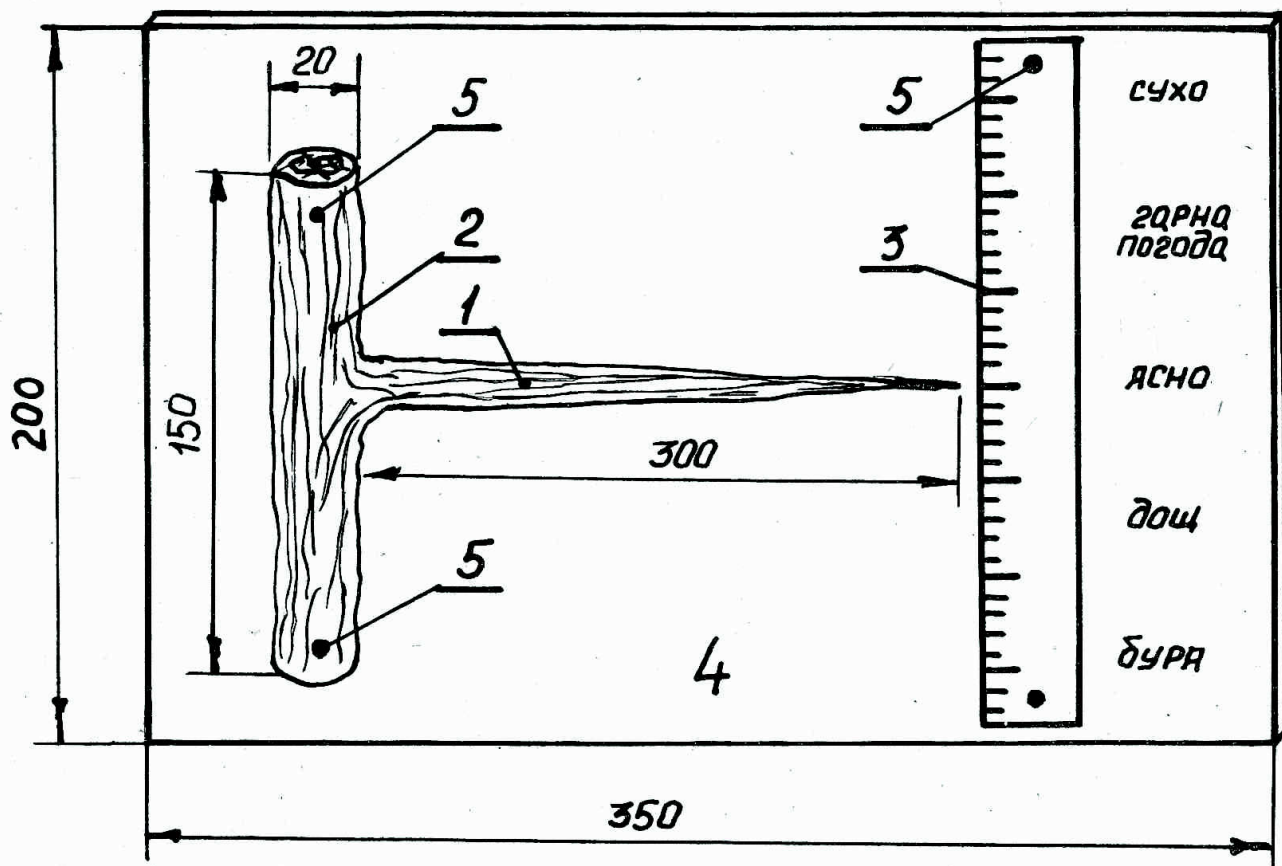

Рис. 1

(Нормальний тиск 760 мм рт. ст.). Із зменшенням вологості повітря, особливо перед сухою спекотною погодою, поверхні шари скоро висихають і гілочка-стрілочка піднімається (йде уверх). Це признак, що скоро вяснить-ся-випогодиться, буде добра погода.

При збільшенні вологості, навпаки, набухають і гілка опускається — йде до низу — буде перемінно, а згодом дощ.

М. ХАЦІВСЬКИЙ,
с. Городище
Самбірського р-ну.

ПРОБЛЕМИ БДЖІЛЬНИЦТВА

СВІТОВА НАУКА ПО БДЖІЛЬНИЦТВУ І МИ

Ми звикли, що радянська наука — найкраща в світі, а тепер починаємо розуміти, що це зовсім не так. Як же можна зробити оцінку — яку ж частину світової науки про бджіл становить наука колишнього СРСР?

Існує міжнародна асоціація дослідників бджіл (international Bee Research Association, скорочено (BRA), яка роз-

ташована в Англії та була заснована Своєю Крейн. Вона видає "Журнал рефератів по бджільництву" (Journal of Apicultural Abstracts), в якому щорічно друкується понад 1500 коротеньких (5—15 рядків) рефератів найбільш цікавих робіт про бджіл (не тільки медоносних, й про інші види роду *Apis*, а також про джмелів та деякі види одиночних бджіл). Журнал має дуже гарний предметний показник, по якому легко знайти потрібну інформацію. З 1500

робіт близько 20 — це реферати з російськомовних журналів. Тобто співвідношення 20/1500 — оце і наш вклад в світову науку про бджіл. Насправді ж він дещо вищий, але ж ніхто не знає того, що робіт ні російською, ні українською мовою за кордоном ніхто не читав і ніколи читати не буде, бо існує міжнародна мова науки — англійська. До речі, польські дослідники давно вже це зрозуміли і видають свої наукові праці англійською мовою з коротеньким польським рефератом.

Від досягнень світової науки по бджільництву нас відокремлюють два бар'єри — мовний та фінансовий. Всі міжнародні наукові журнали по бджільництву друкуються англійською мовою та коштують дуже дорого. З шести журналів Україна отримує тільки два (див. таблицю). Правда, існує російськомовний реферативний журнал "Энтомология", де є підрозділ "Медоносная пчела" — але він друкує значно менше рефератів, ніж англійський, який видає ІВКА.

Міжнародні наукові журнали по бджільництву

Назва журналу	Кількість номерів за рік	Вартість річного комплексу в \$ США	Хто отримує цей журнал
НАУКОВІ ЖУРНАЛИ			
J. of Apicultural Research (Ж. досліджень по бджолах)	6	145	М.
Все World (Світ бджіл)	4	65	М.
Apidologia (Апідологія)	6	260	М.К.
Bee Science (Наука про бджіл)	4	20	?
Apiacta (АПІАКТА)	4	24	**
American Bee Journal (Американський журнал про бджіл)	12	25	М.К.А.Р.
РЕФЕРАТИВНІ ЖУРНАЛИ			
J. of Apicultural Abstracts (Ж. Рефератів по бджільництву)	5	245	М.А.
Энтомология (російський) з розділом "Медоносна бджола"	12	250	БАН.13

* М — центральна сільськогосподарська бібліотека в Москві
 К — центральна сільськогосподарська бібліотека в Києві
 А — приватна бібліотека (автора)
 Р — бібліотека Російського інституту бджільництва
 БАН — Бібліотека Академії Наук (Київ)
 ІЗ — Бібліотека Інституту зоології Академії Наук (Київ)
 ** — останні роки російською мовою не видається

Читаючи закордонні журнали навіть багаторічної давності, з подивом зустрічаєш дуже цікаві та корисні матеріали, які пройшли поза увагою нашої періодичної преси та наукових установ. Можна сміливо перефразувати відоме прислів'я "Нове — це забуте добре старе". А нове для нас — це давно відоме всьому світові, але невідоме нам, бо ми не знаємо англійської мови та не маємо іноземної літератури по бджільництву".

За кордоном виходять ще й солідні книжки про мед, віск, біологію бджіл, пилок; друкуються наукові монографії,

але про їх існування ми в більшості випадків навіть не підозрюємо.

Таким чином, вищеприведений аналіз та особистий досвід роботи автора з закордонними журналами по бджільництву свідчать про те, що нова інформація із-за кордону до нас майже не поступає. Та невеличка частина, яка все ж таки надходить до нас, запізнюється років на 5—10. На нашу думку, уважний аналіз світових новин по бджільництву та доведення їх до широких мас бджолярів може дати більше користі, ніж робота цілих наукових установ, які неухважно слідкують за нови-

нами і в результаті можуть винайти велосипед, що не раз вже траплялося.

На жаль, такий аналіз зробити не просто, так як Україна практично не має фахівців, які б добре знали англійську мову та одночасно добре б розумілися на бджолах, а, по-друге, як

свідчить таблиця, отримує лише 2 журнали з 6, які видаються в світі.

О. КОМІСАР.
м. Київ-143
а.с.59.

◆ ◆ ◆ **Нам пишуть**

ЯКУ КОРИСТЬ МАЄМО ВІД БДЖОЛИ?

Це запитання може декому видатися дивним. Бо кожен, навіть мала дитина, знають, що істинно Божа комаха щиро і безкорисливо віддає людині чудодійні продукти — мед, пергу, маточне молочко, прополіс, віск, бджолину отруту. Але мало знати, треба вміти цінувати цей дар Божий, оберігати його, примножувати. Ось в чому істина, про яку частенько забуваємо.

А скільки користі має від невтомної ратайки бджілки селянин? Хто ж, як не вона, запилює сади, поля, ліси, діброви, трави, квіти? І за те, що щедро врожаїться наша українська нива, маємо низько вклонитись золотокрилій бджілці, шанувати її.

Одна бджолина сім'я або пень може назбирати за рік від 1 до 2-х пудів меду

(пуд — 16 кг). У роки, щедрі, сприятливі на пожиток, медопродуктивність буває більшою.

Ото така Божа комаха, ратайка мала, що оздоровлює людину, додає їй сил і наснаги, веселить своїм гомоном увесь Божий світ, дарує нам щасливі миттєвості спілкування з матінкою-природою. А ще бджілка слугує нам еталоном чистоти і гармонії, доброї господині у своїй хатинці (вулику), завзято боронить її від ворогів, часто ціною свого життя.

А що ж ми, люди, зветься найрозумнішими істотами на Землі? Чому не беремо прикладу із змісту життя маленької бджілки? Чому недоброзичливі і нещирі ми у стосунках один з одним? Чому ще мало робимо добра своїм ближнім? Чому заздрість, неприязнь, незгода затьмарюють нашу свідомість беруть верх над добрими вчинками? Чи ж збудуємо на цьому хиткому ґрунті незалежну соборну українську державу? Тож мусимо, аби знову не втрапити у чужоземне ярмо, глибоко замислитись над цими істинами і стати свідомішими, мудрішими, добрішими, терпимішими. Бо злих, скупих людей і бджоли жалять, і Бог карає.

І. ВАВРИНЮК.
с. Маркостав.
Волинської обл.

◆ ◆ ◆
УВАЖАЕМАЯ РЕДАКЦИЯ. Пишет вам ваш постоянный подписчик Дашкевич Иван Митрофанович. Я пишу на русском, потому, что я читать читаю на украинском языке, а не пишу. У меня такой вопрос или предложение: есть ли

возможность у редакции выпускать журнал на украинском и русском языках. Мне кажется, что тираж увеличился бы в несколько раз. У нашей бригаде на кочевке 10 человек пчеловодов-любителей, а журнал выписываю я один.

Журнал "Пчеловодство" виписували все. І в районі виписують декілька екземплярів хоча "Пчеловодство" виписували більше сотні екземплярів.

Це моє пропозиція, думаю, дасть можливість збільшити тираж і удеше-

вити підписку. Відповідь я чекаю на сторінках журналу.

И. ДАШКЕВИЧ
Одеська обл.,
г. Арцыз-2
ул. Космонавтов, 20.

ШАНОВНИЙ ІВАНЕ МИТРОФАНОВИЧУ!

Уже не раз такі пропозиції надходили в редакцію "УП" у листах, і по телефону; були вони і при особистих зустрічах працівників редакції з пасічниками в різних куточках України.

Ця пропозиція розглядалася на засіданнях редколегії і редакції журналу.

Можливо, що втілення в життя вашої пропозиції збільшить кількість передплатників, але щодо зниження передплатної ціни, трудно сказати, бо для того, щоб журнал виходив двома мовами, необхідно збільшити не тільки штат редакції, але й мати великі кошти для інших технологічних процесів, а це найбільш дорогі операції, які визначають ціну.

Журнал "Український пасічник" перший раз побачив світ у 1914 р. в м. Тернополі з основною метою — донести до читача відомості з бджолярства українською мовою. В цей час Західна Україна була в складі Австро-Угорської імперії, де розвиток української культури постійно гальмувався. Вийшло тільки 8 номерів часопису.

Почалась перша світова війна, в м. Тернопіль вступила російська армія і журнал перестав виходити у світ. Чому? Кому така дія була вигідна?

Друге народження журналу "Український пасічник" відбулося в 1928 році в м. Львові. У цей час Західна Україна, "дякуючи" Брестському миру, належала Польщі. І в цей час основною метою журналу "УП" було прийти до читача українською мовою. Журнал виходив постійно до вересня 1939 року. В м. Львів вступили війська Червоної Армії. Відбулося возз'єднання Західної України з Радянською Україною. Журнал "Український пасічник", як і інші видання українською мовою, були закриті. Чому? Кому це було вигідно?

Метою третього відродження журналу "Український пасічник" — це та-

кож прийти до читача українською мовою.

У даний час світ знаходиться у високорозвинутому цивілізованому стані; ми всі це чудово розуміємо. Ми повинні розуміти святую істину, що коли людина себе поважає, любить і вважається культурною, вона може розмовляти будь-якою мовою, але повинна розуміти свій святий обов'язок — знати, розуміти і поважати культуру і мову тієї держави, в якій проживає; а якщо проживає в діаспорі — зберегти і навчити рідної національної мови своїх дітей.

Відносно того, що багато пасічників України передплачують і читають журнал "Пчеловодство", нічого поганого в цьому не бачу. Дуже добре, коли допомагаємо жити і трудитися сусідові, але набагато краще, коли ми допомагаємо жити і трудитися співжителям свого "Дому". Треба пам'ятати, що Дім наш — Україна.

Багато читачів "УП" надсилають в редакцію свої статті російською мовою; це П. Пасека, І. Фролов з м. Києва, Л. Зевахін з Запоріжжя, В. Портенко з Донецька, В. Чечевицький з Херсона та інші. Редакція і читачі їм всім вдячні.

Подібність української і російської мов не є перешкодою для їх розуміння, тим більше для передплатників журналу "Український пасічник". Тут щось інше. Хто не хоче передплачувати і читати "УП" українською мовою знає, що це таке — "інше".

На закінчення хочеться поставити запитання: "Чому редакція журналу "Пчеловодство", маючи дуже багато читачів в Україні і дбаючи, напевно, про їх збільшення, все ж таки не друкує його українською мовою? Такий захід з радістю зустрів би багато українців, які проживають у Російській Федерації та інших державах СНД.

М. ОСТАШЕВСЬКИЙ

Який вулик кращий

Мав час переглянути підбірку за 1994 рік.

Мушу сказати, що особливе враження на мене справила суперечка про типи вуликів.

Який тип вулика найкращий?! Судячи з надрукованого, результати добрі отримують на різних типах вуликів, якщо працює вдумлива і працелюбна людина.

Тоді, де предмет суперечки?!

Пропоную такий підхід. Мабуть, ні у кого не виникне думки порівнювати, скажімо, трактори Т-16 і Т-150 К і сперечатись, який кращий. Кожен трактор зроблений для використання в різних умовах для різних об'ємів робіт.

Аналогічно і з вуликами. В одній місцевості надано перевагу Українському типу або Дадану, в іншій — багатокорпусному. Так склалось.

Хто має український, в більшості мають і Дадан, бо отримують доходи і від торгівлі бджолами. Їдуть зі сходу пасічники навесні за бджолами, шукають бджіл, купують. А попит і визначає виробництво.

Чи, скажімо, як працювати літній людині з багатокорпусним Рута, — мабуть буде важкувато, та й чув, що й нерідкі випадки грижі у пасічників. Може це й анекдот, бо особисто таких не знаю.

Окрім того, кожна людина має свої уподобання, згідно з якими може віддати на початку діяльності по бджоло-розведенню перевагу конструкції Делона чи іншій.

Зробить чимало їх, а далі що, викинути? От і вдосконалює, намагаючись відпрацювати у своїх умовах найоптимальніші методи роботи і конструкцію вулика.

Оці вдосконалення та ще й відсутність у продажу реманенту штовхають на виготовлення саморобок. Хоча й те, що виготовляється, його конструкція не міняється десятиліттями. До прикладу — димар.

Є потреба і роблять. Але й тут повинен бути системний підхід і критична оцінка.

Треба виробити окремий підхід до кожного типу вулика в напрямі вдосконалення технології його утримання. Причому інформації багато, яку б було потрібно систематизувати, виявити прогалини. Виробити напрямки і працювати.

Вже на сьогодні я бачу два напрямки, незалежно від типу вулика. Це стаціонарне і кочове утримання бджіл.

Якщо для кочового щось зроблено, то для стаціонарного доцільно було б обговорити роботу Я. Мазурека "Моя пасіка". Може хтось і поспробував його методи роботи.

На кінець хотів би зауважити. Шановне товариство, ви виносите на суд громади свої пропозиції.

Важко оцінити. Невідомі вихідні умови, обставини, при яких досягнутий той чи інший результат.

Було б добре коротко описувати стан речей, при яких досягнутий добрий результат, тобто: тип вулика, стан бджіл, наявність корму, погода на час отримання та інше, залежно від того, про що йде мова.

Є така пропозиція: якщо згодиться на це редакція, її силами готувати підбірки, в залежності від замовлень за платню. Скажімо, про способи вентиляції вулика та інше. Ці підбірки поповнювались би з часом, утворився б архів, визначились би напрямки роботи. Думаю, можливо долучати до цієї справи з числа бажаючих, які мають досвід, що цю роботу вже проробили. Окрім того, долучати і науку для аналізу і рецензій кожної справи.

А докладна технічна документація на виготовлення різного реманенту? Також мала б вжиток.

Якщо ця робота може бути оцінена, то кошти пропоную витратити на встановлення контакту з Я. Мазуреком для повного вивчення його праць.

П. ГЛАДУН.

Редакція "УП" в даний час через інфляційні процеси може готувати тільки поточну інформацію для виходу всіх чи-

сел журналу. Відносно пропозицій п. Гладуна про докладне описування стану речей, при яких досягнутий добрий результат у бджільництві та про те, щоб силами готувати підбірки, в залежності від замовлень, за платню, редакція змогла б це зробити при таких умовах:

1. Якщо наші читачі напишуть нам, що їх найбільше цікавить.

2. Якщо пасічники будуть більше писати нам про свої результати пасічництва і подавати відомості про інших пасічників, які мають добрі результати, але самі не хочуть їх описувати.

3. Якщо буде можливість в редакції профінансувати цю роботу.

Для виконання таких завдань силами редакції, необхідно збільшувати її

штат, запросити висококваліфікованого спеціаліста, який би займався цими важливими справами. А для цього потрібні гроші, яких редакція, на жаль, не має, але має надію, що в майбутньому це вдасться зробити.

Щодо праці Я. Мазурика "Моя пасіка", "УП" друкував коротко, у вигляді дискусії відповідні матеріали і передруковувати всю книжку нема необхідності, так як вона повністю друкувалася журналом "Пасіка". П. Гладун надіслав в редакцію переклад на українську мову, і якщо наші читачі підтримають, ми зможемо дещо передрукувати на сторінках "УП".

М. ОСТАШЕВСЬКИЙ.

*****

Повертаючись до надрукованого

ІДЕЯ ВІКУ

Як пан В. Портенко із Донецької області (див. УП № 8, за 1994 р., "Маю цікаву пропозицію") дізнався про мою ідею створення міжнародного інституту пилку, доводиться тільки гадати.

А я ж думав, що в додаток до Інституту бджільництва ім. П. Прокоповича, від якого ніяк не діждемося розробок методів пасічництва в кожній з природних зон України, діючого, з численним чиновницьким штабом Укрбджолопрому та Спілки пасічників України з її обласним та районним керівництвом, запроваджувати та створити, крім світового інституту пилку, ще й міжнародні інститути (іронізую) "задньо-передніх ніжок бджоли, хоботка, шлуночка чи інших її органів..."

Ото було б меду! Залили б ним увесь світ!

Та, на превеликий жаль, роздумав. І ось чому. Для кожного вищого закладу знадобиться кілька десятків-сотень науковців, технічного персоналу, тощо. А де ж їх стільки одразу набрати? І хто ці кадри підготує? А хто ж буде розводити бджіл?

Ось це і є однією з головних перепон для організації таких інститутів.

Інша — в самому пилку (нектарі). Не виключено, що керуватимуть інститутом пилку самовпевнені, амбіційні чиновники, а не люди, залюблені в матінку-природу і золотокрилу бджолу. Це по-перше. По-друге, чи захочуть країни Європи, Америки (як уяв-

ляє собі п. Портенко), користуватися рекомендаціями наших науковців, адже вони і без них давали і дають собі раду, бо щороку беруть від бджолосімі в 10 разів більше меду, аніж ми.

Ні, все ж таки, на мою думку, полишимо поки що ідею створення подібних закладів. Хай з проблемами галузі справляється один спеціалізований інститут бджільництва ім. П. Прокоповича. Наш славний предок, корифей українського пасічництва, здобув собі славу не тільки на рідних теренах, а й у Європі. І ніхто і ніщо не в силах цю славу притямити.

Ось надумав я про це і полишив свою егоїстичну ідейку про інститут пилку. Соромно якось стало носитися з нею на фоні пам'яті про наших славних корифеїв вітчизняного пасічництва.

А от добродій В. Портенко якимось чином дізнався про мою ідею, привласнив і виклав її суть на сторінках журналу. Як ви гадаєте, що тут спрацювало: телепатія чи екстрасенсорика?

О. ПЕРЕРВА,
Дніпропетровська обл.
Васильківський р-н., с. Шевченкове

Від редакції. Гадаємо, що немає нічого дивного чи недозволеного в тому, що добродій В. Портенко з Донецької області виношував ту ж ідею, що й добродій О. Перерва з Дніпропетровської області. Думається, що обидва пасічники можуть порозумітися. Не годиться звинувачувати один одного в привласненні (крадіжці) вище описаної ідеї.

ТЕПЛИЙ ОЛЕКСА

У 1959 році українське видавництво у Мюнхені випустило двотомник етнографічного нарису Олекси Воропая "Звичаї нашого народу". У першій томі поміщена стаття "Теплого Олекси", яку і пропоную для читачів журналу УП.

"Теплий Олекса" — так по-народному називається день святого Олексія, чоловіка Божого (30-го березня). У цей день пасічник виставить бджоли на пасіку, вівсянка засвище свою пісеньку: "Покинь сани, бери віз", а щука-риба хвостом лід розіб'є.

Якщо весна пізня і в цей день ще стоять морози, лежать сніги і вуликів на пасіку виносити не можна, то пасічник іде, промовляє: "Нуте, ви бджоли, готуйтеся: прийшла пора, йдіть та не ліньтеся. Приносьте густі меди, рівні воски та часті рої Господеві Богові на офіру, а мені, хазяїнові, на пожиток".

Коли снігу вже немає і тепло, пасічник виставляє вулики на пасіку. Виносячи вулики з бджільника, пасічник бере, бувало, з собою образ Зосима і Саватія, ставить його в дерев'яному кивоті, кладе на землю під кивотом дишель від воза і промовляє: "Як уже цього дереві на пні не стояти, гілля не пускати, листом не зеленіти, з вітром не шуміти, так і моїй пасіці, моїм роям до трьох днів з віка не летіти, чужих пасік не шукати, а мене, хазяїна, держатися. Я вас, мої рої, буду в бджільнім домі збирати. Приносьте, бджоли, віск Господеві на свічку, а мед людям на пищу". Крім цього, пасічник ще молиться, щоб Бог послав "медове" літо. Читає молитву і святому Олексієві, чоловіку Божому, щоб той захищав бджіл від лиха та напасти всякої.

В одному старому рукопису, датованому 1720 роком і що його подав І. М.

Руденко Б. Грінченкові, ми знаходимо цікаве "Сказання про бджіл" чи, краще сказати, про бджільництво. Це ціла інструкція для пасічників, збірка правил, які на той час були, імовірно, в широкому вжитку. Автором "Сказання" є ієрей Данило Гирман.

У перекладі сучасною українською мовою, з граматичними корективами, текст "Сказання" виглядає так.

"Цей переказ про бджіл, улюбленців святого Зосима, чий — не знаю. Переказ і наука. На святій вечір Різдв'яний потрібно дістати рибу-щуку, відрізати їй голову, або іншу рибу, аби була з ікрою та ще й жива. Вибери з неї ікру і сховай, висуши. І як будеш бджіл годувати, розітри ту ікру, змішай з медом, чебрецем і з борсуковим салом і трохи потруси льодовою сіллю, і те даючи, треба промовити: "Як риба та по воді гуляє або в морі, або в ріках, плідна й родюча, і весела Божим повелінням і святого Зосима, амінь, так би мої бджоли веселі були без шкоди і пошкодження, за молитвами святого Зосима".

На святій Богоявленський вечір, як святитимуть воду, візьми ж тієї води наперед і мов так: "Як до тієї води товпляться люди з охотою, веселячись, так би мої бджоли радувалися і веселилися, з пасіки в поле по роботу йдучи, а з поля до пасіки, аби міцні й здорові з Божою поміччю і з молитвами святого Зосима". Потрібно мовити: "Як без тієї води люди не можуть обійтися, так би мої бджоли від моєї пасіки не могли ніде відійти, тільки аби ся множили, роїли і плодили, за молитвами Пречистої Богородиці і святого отця Зосима". І ту воду від року до року в пасіці своїй держати, а на кожний урочистий празник тією водою окропляти.

А коли будеш випускати бджіл на святого Олексія, чоловіка Божого, то посеред пасіки викопай дернину малу і обнеси пасіку тією дерниною тричі. За третім же разом торкнися тією дерниною до кожного вулика і мов так: "Як тая земля не може рушити з цього місця і мислі тієї не має, так би від моєї пасіки нікуди різно не мислити іти рій і порій від мене, господаря свого через Боже повеління і за молитвами святого Зосима". І положи ту дернину, де її викопав, і прибий приколотнем тим, що коней

припинають. А коли будеш випускати, то випускай крізь щучу голову, і мовити так: "Як тая риба в морі гуляє-буяє, родюча, плодюча і весела, так би мої бджоли гуляли і буяли веселі, плідні й родючі, як щуки-риби всяка риба боїться і лякається, так би і від моїх бджіл чужі бджоли лякалися і міцно втікали молитвами святого Зосима".

А коли будеш випускати, то візьми вогню, на який положи ладану, цвіту житнього: як вперше побачиш, то нарвеш, — то туди ж із ладаном кинь і риб'ячу ікру ту, що на Святий Вечір заховаєш, і покади кожний вулик, і мов: "Господи Боже, прийди мені на поміч, і всі святі, допоможіть мені також молитвами святого Зосима. А вас, бджоли, випускаю на всілякий цвіт, од Бога даний: ідіть Божим повелінням на чотири сторони світу цього, аби ви гуляли з радістю і молитвами святого Зосима. Амінь". Якщо холодно буде на святого Олексія виставляти бджіл, то, влізши в погріб, повороши злегка кожний вулик і мов: "Божою поміччю святого Зосима нуте, бджоли, роботу зачинайте, бо уже час вам прийшов зачинати діло Богу на офіру і мені на пожиття".

На Благовіщення, коли дадуть проскуру весношну, то принеси до пасіки також і оливи природної і треба мазати вулик: "Господи Боже, коли благовістив Архангел діві зачаття, і зачати предвічне слово, так благослови і моїм бджолам зачати діло робити на часті рої, на густі меди, від вологи земної, і

від роси небесної, і від всіх зел квітучих". І держи тую проскуру в пасіці, і на Великдень освяти мед, коли будеш заговувати, то давай той мед для вроків і для зносу.

На Воскресіння, що візьмеш дари і артоса, то те сушити і розтерти, бджолам давати і мовити: "Як тиснулися люди до дарів і артоса так би тиснулися до моєї пасіки бджоли і рій, Божою поміччю і молитвами святого Зосима. Амінь".

Коли побачиш вперше цвіт на житі, то набрати в хустку і держати. Коли купиш у кого бджоли, то, нахилившись, заглянь у них і візьми трьома пальцями землі, і кинь на них навхрест: "Я не землю то беру, але беру собі з бджолами рій і порій до своєї пасіки, Божою поміччю і молитвами святого Зосима, за його святими молитвами, спаси нас. Амінь".

Ось такий великий кодекс народних вірувань щодо бджільництва свідчить про те, що народ наш з давніх давен надавав цьому заняттю великої ваги. Не залишилася байдужою до бджільництва і провідна верства старої козацької України. Тут же, на Лівобережжі, де ієрей Данило Захарович Гирман записав своє "Сказание о пчолахъ", у XVIII столітті з'явився геній світового пасічництва П. І. Прокопович, який перший заклав наукові підвалини пасічництва.

А. ЛЕВИЦЬКИЙ.
с. Білі Ослави Івано-Франківської області.

◆ ◆ ◆

П. Л. Снежневський в історії бджільництва (До 125-річчя з дня народження)

Павло Львович Снежневський (1870—1938 р.) займає в бджільництві особливе місце і заслужено вважається новатором, поборником впровадження нових принципів зоотехнії у бджільництві.

Народився Павло Львович Снежневський у м. Галичі Костромської губернії у 1870 році в сім'ї дяка. Ще змалку втратив батьків і змушений був батракувати. Бджолами захопився в

дитинстві на колодній пасіці свого батька. У 1897 році переїхав з Костроми на Херсонщину, де працював пасічником Херсонського сільськогосподарського училища, пізніше повітовим інструктором по бджільництву у м. Єлизаветграді.

Вивчивши стан бджільництва на півдні України, П. Л. Снежневський заснував показову земську пасіку у вуликах Дадана та Левицького і проводив

серед пасічників агітацію рамкового бджільництва. Особливо пропагував вулик Дадана та зимівлю бджіл на дворі. Доречно нагадати, що на власній пасіці П. Л. Снежневського улюбленою системою вуликів була система Дадана. Багаточисельні праці Павла Львовича по бджільництву цінні тим, що він умів не тільки спостерігати життя бджіл, але й передавати свої спостереження іншим.

П. Л. Снежневський створив у бджільництві свою школу. Він не вирівнював силу бджолої сім'ї, не змішував між собою бджіл різних сімей, не підсилював слабих за рахунок сильних. Слабкі не з вини пасічника бджолої сім'ї він вибраковував. Від нерійливих

і найпродуктивніших сімей він виводив маток та трутнів і робив від них штучні відводки.

Переконував багатьох у доцільності боротьби з роїнням та шкідливості обмеження червління маток за допомогою роздільної решітки в місцевих умовах. Він дуже цікавився степовими українськими бджолами. Його вразила їх висока продуктивність, стійкість до хвороб, витривалість, миролюбність, здатність добре зимувати надворі тощо.

На схилі віку П.Л. Снежневський писав, що випробувавши кавказьких бджіл і віддаючи належне їх позитивним якостям, все ж зупинився на "нашому бджолиному скарбі" — українських бджолах, маток яких випишував з Кіровоградської області.

Висока оцінка П. Л. Снежневського заслуговує на увагу, оскільки він на той час мав можливість порівняти справжніх чистопородних середньоруських, гірських кавказьких та степових українських бджіл.

Він надрукував понад 200 дуже цікавих статей. До цього часу не втратили свого значення його книги "Складывание гнезд на зиму и зимовка пчел" (Основа — 1925) та "Инстинкты семьи пчел" (Орел — 1927).

Ряд пропозицій П. Л. Снежневського набули поширення в практиці бджільництва. Це, зокрема, пропозиція

про верхній льоток, зимівлю бджіл надворі як засіб підвищення їх медової продуктивності та зниження рійливості.

У своїй книзі "Складывание гнезд на зиму и зимовка пчел" Снежневський писав: "Спосіб складання гнізд описуваний нижче, ведеться на моїй пасіці з дня її заснування. За весь 30-літній час жодна бджолина сім'я під час зимівлі не загинула ні в Херсонській, ні в Воронежській, ні в Орловській губерніях, куди перевозилася вона разом з моїм переїздом. За весь час пасіка зимувала і зимує на своїх літніх місцях, і сім'ї на зимівлю йшли різної сили, навіть до ноклеусів, займаючи дві рамки Дадана. Снежневський рекомендував залишити сім'ям достатньо кормів, але щоб у вулику під час зимівлі зайвих рамок не було. У 1910 році він висловив думку, що добрі якості сімей передаються потомству не тільки через маток і трутнів. На спадковість сім'ї бджіл впливають і бджоли-годувальниці.

У період з 1908 по 1914 роки П. Л. Снежневський працює урядовим інструктором по бджільництву у Воронежській губернії, а з 1914 року — в Орловській.

Помер П. Л. Снежневський у 1838 році.

Б. РУДКА.

ТОРГІВЛЯ ПРОДУКТАМИ ПАСІЧНИЦТВА В СТАРОВИНУ

У архівних документах про торговельні відносини і зв'язки із закордоном в XIV, XVI століттях знаходимо цікаві для нашого краю і українського пасічництва відомості. Продукти бджільництва — віск і мед — були головним товаром не лише в Галичині, але й для вивозу за кордон, майже у всю центральну Європу. Головна дорога йшла карпатським підгір'ям у Чехію та через південну Німеччину, а також Польщу.

У торгівлі Галичини й Волині з Прусією в другій половині XIV ст. віск та хутро виступають як місцеві продукти і товари, що йшли на експорт в центральну та західну Європу. Торговля воском і ціна на нього залежали, в основному, від його якості, а тому вивіз було взято під громадський контроль аби запобігти продажу занечищеного воску, який тоді дехто навмисно підмішував для збільшення ваги. Так, на-

приклад, були скарги від різних покупців про те, що до воску домішують лій, або всередину воскової плити капи ((капа — приблизно 3 центнери) домішували дерево, каміння й інші важкі безвартісні предмети. У Пруссії на тих купців, що привозили занечищений віск, накладалася кара. У першій половині XV століття центром торгівлі воском стає Львів. Тут організовується громадська воскобойня, і віск, що надходив з Галичини — чи в натуральному вигляді, чи вже перетоплений в капи, обов'язково проходив перевірку на якість на міській воскобойні. На ньому робили відтиск міської печатки, яка служила гарантією чистоти і якості продукту. Цьому контролю надавалося особливо велике значення.

У 1600 році на кордоні було затримано одного купця, що хотів перевезти віск контрабандою, підробивши міську печатку.

Громадський контроль, не дивлячись на його виправдання і запевнення, що більше такого не трапляється, усвідомлюючи важливість торгівлі воском не тільки для міста, а й для держа-

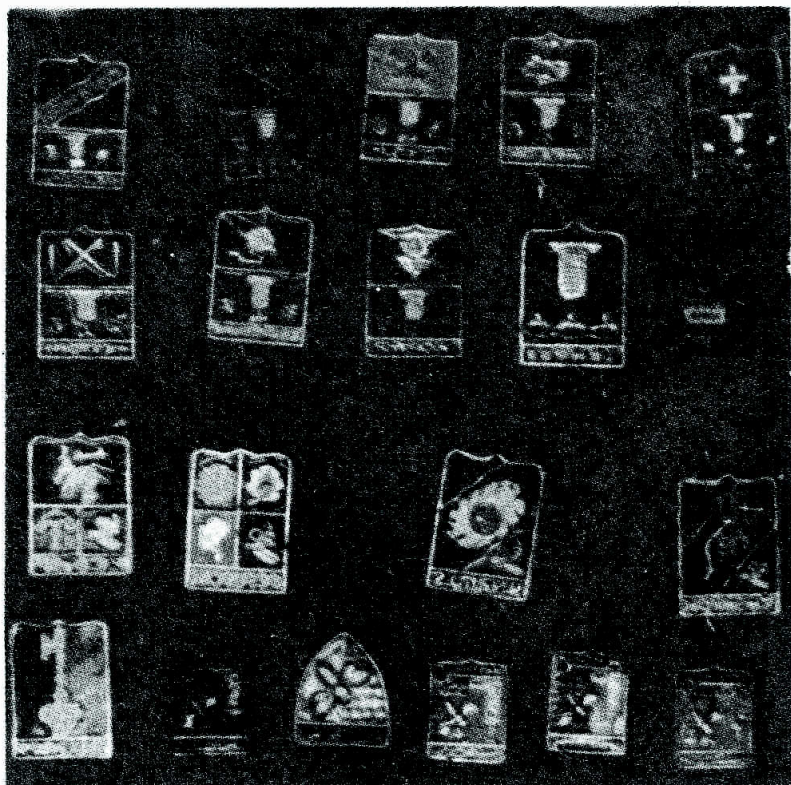
ви, засудив цього купця до смертної кари.

Вище наведена розповідь — яскраве свідчення того, наскільки ретельно і відповідально наші предки ставилися до продуктів бджільництва, що йшли за кордон.

Сьогодні ми можемо захоплюватися, як було розвинене бджільництво України у середньовіччі. Багаточисленні пасіки, що були тоді — це доказ тому. Думаю, що настав час відновити торгівлю, аби знову меди України славились у цілому світі.

Для цього необхідно добитись ідеальної якості і чистоти меду та подбати про привабливість його розфасовки та упаковки. Це принесе великі прибутки нашій державі загалом і багатьом пасічникам зокрема, які на сьогоднішній день опинилися в досить скрутних умовах. Деякі невеликі пасіки після їх занепаду не відновлюються. Інтерес до бджільництва України в цілому, та й самого пасічника незадовільний, бо Закон про бджільництво український парламент досі ще не прийняв.

Б. ВАСИЛІВ,
м. Тернопіль

Колекція значків з бджільництва.

ДО УВАГИ ПАСІЧНИКІВ!

ВІДДІЛ СЕЛЕКЦІЇ КАРПАТСЬКИХ БДЖІЛ ІНСТИТУТУ БДЖІЛЬНИЦТВА ім. П. ПРОКОВИЧА ПРИЙМАЄ ЗАМОВЛЕННЯ НА ПОСТАВКУ КАРПАТСЬКИХ БДЖОЛИНИХ МАТОК.

АДРЕСА: 295400,
ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛ.,
м. МУКАЧЕВО,
вул. І. ФРАНКА, 148, КВ. 82.

Хвороби і ШКІДНИКИ

ЗАХИСТ БДЖІЛ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

Захворювання дорослих бджіл на гафніоз, сальмонельоз і колібактеріоз, які спричиняються різними патогенними мікробами, нерідко реєструються на пасіках, розміщених поблизу тваринницьких дворів, забруднених водоймищ, озер, боліт і в місцях з високою вологістю. Ці хвороби дуже заразливі для бджіл і можуть проявлятися як самостійно, так і в змішаній формі з іншими захворюваннями, особливо за несприятливих умов утримання і годівлі бджолиних сімей недоброякісними кормами. Вони супроводяться ураженням кишок бджіл, проносом, ослабляють бджолині сім'ї і призводять їх до загибелі переважно в кінці зимівлі і весною. Тому потрібна увага до своєчасного їх визначення, проведення запобіжних заходів і боротьби з ними, щоб ліквідувати хвороби на початку їх виявлення.

ГАФНІОЗ (або паратиф) — це інфекційне захворювання дорослих бджіл, яке супроводиться ураженням кишок, проносом, ослабленням і загибеллю бджолиних сімей. Збудником хвороби є гафнія альвей — паличковидна, рухлива ентеробактерія, спор не утворює і не дуже стійка проти фізичних і хімічних засобів. В умовах пасіки при температурі від -22° до $+30^{\circ}$ C і вологості 22—93 % зберігає життєздатність протягом 270 днів, $12-25^{\circ}$ C і вологості 28—80 % — 208 днів, у меду при кімнатній температурі — 70—90 днів, у перзі — 300 днів. При кип'ятінні у воді

збудник гине протягом 1—2 хв., нагрівання до $60-85^{\circ}$ C убиває його за 10—30 хв., під дією 0,1 %-ного розчину їдкого натрію при температурі $18-20^{\circ}$ C збудник гине через 3 години, а 0,5 %-ного — через 35—85 хв., 3—5 %-ні розчини фенолу і формаліну знищують його за 1—5 хвилин.

Ця бактерія патогенна для бджіл і ос. Згодовування бактерій з 10 %-ним цукровим сиропом протягом 3—14 днів викликає загибель до 60 % бджіл. Збудника хвороби заносять у вулики бджоли із забрудненою водою, яку беруть вони із стоячих калюж, забруднених тваринницьких дворів, водоймищ. Хвороба передається до здорових сімей бджолами-зłodійками, блукаючими бджолами, трутнями через інфіковані мед і пергу, при користуванні загальною напувалкою із забрудненою водою.

Гафніоз може проявлятися при прохолодній погоді після дощів і повенев весною і влітку. Збудник хвороби потрапляє з водою і кормом до кишечника бджоли, швидко розмножується в ньому, виділяє токсичні речовини, проникає у гемолімфу бджоли і призводить до її загибелі. Іноді при певній стійкості бджоли і несприятливих умовах для розвитку бактерій бджоли не хворіють, але можуть бути носіями гафніозу. Хвороба частіше спостерігається за несприятливих умов утримання і годівлі бджіл, переважно у кінці зимівлі і весною, при наявності паді в меду, прокислого і рідкого корму, високої вологості у приміщенні і вулику.

Ознаки і перебіг хвороби. Після зараження бджіл перші ознаки хвороби з'являються через 3—14 днів. Хворіють переважно робочі бджоли, які наприкінці зимівлі (лютий-березень) стають неспокійні, шумлять, виповзають з вуликів, вони слабкі, малорухливі, із збільшеним черевцем, проносять, не здібні літати, іноді у них спостерігається параліч ніг і крил. Обліт уражених сімей весною не дружний, хворі бджоли виділяють клейкі, смердючі, рідкі фекалії жовто-бурого кольору. Стільники, прильотні дошки у хворих сімей забруднені клейкими, бурими екскрементами. При гострому перебігу інфекції у

сім'ях може загинути половина чи більше бджіл.

Влітку хворі бджоли виділяють мутні, рідкі фекалії переважно жовтуватого кольору, молоді бджоли можуть виділяти фекалії на стільники. У хворих сім'ях трупи загинувших бджіл знаходяться на дні вулика або на землі перед прильотною дошкою, як і при отруєнні ядохімікатами. Іноді може спостерігатись непомітний перебіг хвороби.

Діагноз на гафніоз визначають на підставі виявлених ознак захворювання бджіл і наслідків бактеріологічного їх дослідження ветлабораторією з виділенням від них збудника. Гафніоз треба відрізнити від сальмонельозу, септицемії бджіл, нозематозу, падьового і хімічного токсикозів. До ветлабораторії надсилають від кожної хворої сім'ї не менше 50 живих бджіл з ознаками захворювання, вміщуючи їх у склянні банки, обв'язані 2—3 шарами марлі.

Заходи боротьби. При виявленні гафніозу пасіку і територію у радіусі 5—7 км оголошують неблагополучною, забороняючи вивезення пасіки з даної місцевості і проводять лікувальні та ветеринарно-санітарні заходи по оздоровленню сімей бджіл і ліквідації захворювання. Хворим бджолиним сім'ям згодують лікувальний сироп, до якого додають антибіотика левоміцетина 200 тис. Од і неоміцина 0,2 г, тричі через три дні. Кожну дозу антибіотиків розчиняють у 100 мл кип'яченої води, остуженої до 25 °С, змішуючи із свіжим цукровим сиропом і згодують по 0,5 л на сім'ю бджіл тричі через три доби.

Мед від хворих сімей використовують для споживання тільки після термічної обробки в умовах кондитерської промисловості. Бджолиним сім'ям його згодувувати не можна. Віск використовують для технічних потреб, або знезаражують в автоклаві при температурі 127 °С протягом 2 годин. На ураженій пасіці для знищення збудника хвороби вулики, вставні дошки і рамки після очищення дезинфікують зрошенням з

гідропульта 3%-ним гарячим (70 °С) розчином їдкого натрію протягом 2 годин або теплим (30 °С) розчином, який містить 3 % формальдегіду і 3 % їдкого натрію з розрахунку 1 л на 1 м² площі вулика чи дошок протягом 3 годин. Після дезинфекції ці предмети промивають у воді і сушать. Опорошені стільники перетоплюють на віск. Придатні стільники зрошують з обох боків 1 %-ним розчином однохлористого йоду на 3 години або 2 %-ним розчином формальдегіду на 4 години. Після дезинфекції розчин витрушують з комірок, стільники промивають водою і просушують у захищеному від бджіл місці.

Халати, рушники, лицеві сітки кип'ятять у воді протягом 10 хв або занурюють у 1 %-ний розчин хлораміну на 4 години, або у 2 %-ний розчин формальдегіду на 2 години, використовуючи на 1 кг спецодягу 3 л дезрочину. Після дезинфекції одяг промивають водою і сушать. Після огляду бджолиних сімей і праці на пасіці необхідно додержуватись особистої гігієни — вимити руки і лице водою з милом.

Пасіку оголошують благополучною через рік після ліквідації хвороби і проведення санітарних заходів.

Профілактика. На зимівлю бджіл забезпечують доброякісним запечатаним медом або цукровим сиропом у допустимій кількості. У зимівню створюють належну вентиляцію вуликів і приміщення. Пасіку ставлять у сухих місцях, вдалині від тваринницьких приміщень (не менше 1 км). Бджіл забезпечують чистою водою і підсоленою (1 г кухонної солі на 10 л чистої води). Бджолині сім'ї утеплюють і утримують у належному санітарному стані. При кочівлі пасік бджолині сім'ї розміщують у захищених від вітрів місцях не більше 2 км від медоносів і не менше 1 км від водоймищ, боліт і річок.

Ф. АЛЕКСЕЄНКО,
кандидат ветеринарних наук
м. Харків.

Поширення заразних хвороб бджіл у світі

Др. Рудольф Єндріяк,
А. Градок.

Проблематика бактерологічних, вірусних, грибкових і паразитарних хворіб бджіл, способи боротьби з ними та запобігання, а також поширення є предметом підвищеної зацікавленості і має постійну рубрику в журналі "Vcelar".

Не тільки цікаво, але й необхідно слідкувати, як поширюються окремі хвороби не тільки в наших сусідніх державах, в межах Європи, але й в масштабах цілого світу.

Про стан здоров'я бджіл опублікував матеріал журнал в кінці 1993 року Bee World, який видає Міжнародна асоціація пасічників. Опублікування огляду про хвороби в такому великому обсязі є важкою працею, яка вимагає вивчення і опрацювання великої кількості інформації з цілого світу. При опублікуванні цієї праці було необхідно опрацювати більш ніж 250 літературних джерел.

Найбільш досконалими і змістовними є дослідження з Європи та північної Америки, де діагностиці і лікуванню заразних хвороб бджіл приділяється велика увага протягом багатьох років. Зовсім інакше виглядають справи у деяких регіонах Африки, Азії та Південної Америки, звідки інформація поступає неповна або помилкова. Діагностики хвороб бджіл тут не роблять, а якщо і роблять, то не публікують. А і з цих країн потрібна інформація.

З огляду виникає, що в світовому масштабі є тенденція поширення заразних хвороб у країнах третього світу. Найбільш поширеною хворобою є нозематоз. Після неї ідуть бактерологічні хвороби бджолиного розплоду і закліщення бджіл (варроатоз). Ці захворювання приносять найбільші втрати на пасіках. Нозематоз поширений практично всюди, окрім Південної Африки, південніше Сахари, в центральній Африці, південно-східній Азії, Японії, звідки нема повідомлення про діагностику цієї хвороби. Кліщ Варроа Якобсоні по-

ширився майже в цілій Південній Америці, охопив повністю Північну Америку. В Європі, окрім Фінляндії, поширений повсюдно. В Африці кліщ Варроа розповсюджений в країнах, які розташовані північніше Сахари. Його поява в Новій Гвінеї-Папуа є загрозою його розповсюдження в північних областях Австралії.

Загибель бджолиного розплоду в останні роки, окрім Європи, поширилася в Південній Америці і на Середньому Сході. Не була знайдена в Африці південніше Сахари.

Про поширення гнильців було повідомлено з багатьох країн Південної Америки, Центральної Африки, Середнього Сходу і Північно-Західних областей Азії. Було відмічено поширення вірусних хвороб розплоду (мішечкуватий розплід) і аскофероз. Ці грибкові захворювання, які останні роки поширилися в нас, розповсюджені в цілій Північній Америці, Європі, середній і східній Азії (з Монголії немає даних), в Австралії і Новій Зеландії.

Дослідження хвороб бджіл у деяких регіонах світу є занесені в таблицю.

Є цікавим поняття вошивості бджіл — Браульоз.

Причиною браульозу є бджолина воша — *Braula coeca*, яка паразитує на бджолах. Харчується кормом бджіл, подразнюючи губу матки або робочої бджоли, внаслідок чого з медового зобика виділяється капелька корму, який споживає *Braula*. В нас почався її надмірний розвиток. Відносно шкоди, яку завдає браульоз бджільництву, то вона невелика. Курйозним є те, що в деяких країнах її зарахували до хвороб, на які накладається карантин. Паразитоз, збудником якого є Трапілелапс кларре, значно поширюється в південній Азії, є можливим потенціальним шкідником бджільництва в майбутньому.

Бактеріальні, вірусні, грибкові і паразитарні хвороби медоносних бджіл

КРАЇНА	Загибель розплоду	Гнильці	Вірусна хвороба розплоду	Аскосфе-роз	Нозема-тоз	Амебіоз	Акарапі-доз	Вароатоз	Браульоз	Тропі-лелапсоз
ЄВРОПА										
Бельгія	+	-?		+	+	+	+	+	+	
Болгарія	+	+			+		+	+	+	
Чехословачія (бувша)	+	+	+	+		+	+	+	+	
Данія	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Фінляндія	+	+	+	+	+	-	+	+	+	
Франція	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Греція	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Ірландія	+	+	+	+	+	+	+	-	+	
Югославія (бувша)	+	+		+	+	+	+	+	+	
Німеччина	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Норвегія	+	+		+	+	-	-	+	+	
Польща	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Португалія	+	+		+	+	+	+	+	+	
Румунія	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Іспанія	+	+	+	+	+	-	+	+	+	
Швеція	+	+			+		-	+	+	
Великобритан.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
СРСР (колишній)	+	+	+	+	+	+	+	+		
АМЕРИКА										
Канада	+	+	+	+	+	+	+			
США	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Аргентина	+	+	-	+	+	+	+	+	+	
Болівія					+			+	+	
Бразилія	+?	+	+		+	+	+	+	+	
Чілі	-	+	-	-	+	+	+	-	+	
Еквадор	+	+							-	
Гватемала	+						-			
Гондурас	-?	+	+	+			+	-?		
Колумбія	+	+	+		+		+	-	+	
Куба	+	+	+	+			-	-		
Мексика	+	+	+	+	+		+	+	-	
Нікарагуа					+		+			
Панама	+	-			+		-	-	+	
Перу	-	+			-		-	+	+	
Венесуела	-	+	+	+	+	+	+	+	+	
АЗІЯ										
Афганістан	-?	-9	-?	-?				-		+
Китай	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Філіпіни	+		+					+		
Іран	+	+	+		+	+	+	+	+	
Ірак	-?	+	-?	-?				+	+	
Ізраїль	+	+		+	+		-	+	+	
Індія	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+
Індонезія							-?	+		+
Японія	+	+		+		-	+?*	+		
Камбоджа								+		
Йорданія	+	+	+	+	+		-	+	+	
Лаос								+		
Ліван	+	+			+		+	+		
Малайзія	+?	-?	-?	-?				+	+	+
Саудівська Аравія	+	+	+	+	+	+	-	+		
Сірія	+	+					+	+		
Пакистан	-?	-?	-?	-?	-?		+	+		+
Тайланд	+	+	+	+	+			+	+	+
Турція	+?	+?		+	+?		+?	+		
В'єтнам		+	+					+		+
АФРИКА										
Алжир	+	+	+	+?	+	+	-	+	+	
Ангола	-?	+?						+	+	
Єгипет	-	-	+		+		+	+	+	
Ефіопія					+		+	-	+	
Гана								-	+	
Гвінея		+							+	
Південноафриканська республіка	-	+	+	-	+	-	-	-	+	
Туніс	+	+							+	
Заїр	-?						+	-	+	
АВСТРАЛІЯ										
Австралія	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-
Нова Зеландія	+	-	+	+	+	+	-	-	-	-
Нова Гвінея-Папуа	+	-	+	-	+		-	+		+

поширені по цілому світі; всюди, де живе бджола. Поширення хвороб відбувалося природним шляхом, або на великі віддалі, через океани, за допомогою пересилки маток.

Позначки, які занесені в таблицю:

+ - Наявність даної хвороби.

+ ? Підозріння на наявність даної хвороби.

-? - Підозріння на відсутність даної хвороби.

- Відсутність даної хвороби.

Пусте місце вказує, що дослідів не було виконано, або немає інформації

Наявність *Arr henosphaera cranei*.

* Інформація про Акарапідоз з Японії є протиречною

Переклав з словацької
В. БОЛКОТ.

Місто відзначає ювілей

Місто Тереховля, що на Тернопільщині, у 1996 році буде відзначати своє 900-ліття. Тут 24.12.1994 року повинна була відбутись звітно-виборна конференція спілки пасічників району. Та, на превеликий жаль, на конференцію прибуло зовсім мало делегатів-пасічників району. Вирішено було провести розширену раду. З короткою доповіддю (якщо можна назвати виступ доповіддю) виступив голова районної спілки пасічників Григорій Климентовський.

Практично у 1994 році ніякої роботи не проводилось. Це визнав і сам голова спілки. Якщо взяти позаминулий сезон (1993 року), то хоча б частково члени спілки були забезпечені цукром для весняної і зимової підгодівлі бджолиних сімей, а в цьому році про пасічників просто забули. Звичайно, звинувачувати голову районної спілки немає підстав, оскільки є об'єктивні причини. Адже ж всі вони очікують вказівки зверху та їхньої підтримки.

На жаль, обласна спілка пасічників надати практичну допомогу районам в теперішній скрутний час теж не в змозі. Пасічники замість того, щоб згуртуватись і щось разом обговорити та вирі-

шити, стають байдужі до всього, не беруть ніякої участі в житті спілки. Як висловились у своїх виступах деякі пасічники, серед яких ветеран бджільництва Тереховлянщини Олександр Чорний, необхідно за будь-яку ціну зберегти спілку, яка в майбутньому повинна відіграти ключову роль в житті кожного пасічника району.

Відчувалась велика стурбованість пасічників за масову гибель бджолиних сімей, яка пройшла в осінній період 1994 року. Це вже друга масова загибель бджолородин за останні три роки. Якщо взяти таке нещастя в масштабах України, то це буде складати мільярди збитків для держави. Вони будуть виражатися в неодержанні соняшникової та ріпакової олії, сотень тисяч тонн прекрасних квіткових медів яких, на жаль, так мало споживають діти та громадяни України, та безліч недоодержаних овочів і фруктів, в запиленні яких бджоли відіграють головну роль. Що ж залишається пасічникам. Очікувати що буде далі? Коли нарешті буде прийнятий "Закон про охорону бджільництва в Україні, коли пасічники зможуть придбати прогресивніші препарати для боротьби проти вароатозу, коли буде відповідна увага і допомога пасічникам з боку місцевої влади?

А тим часом бджоли продовжують гинути. Інтерес до ведення пасік з боку молодого покоління понизився. І хто його знає, яке буде майбутнє бджільництва України, чи не може вона перетворитись із квітучого і високорозвиненого в занедбане і нікому не потрібне? Думаю останнє слово по цьому питанню за нашими Державними мужами та фахівцями бджільництва України.

Б. РУДКА. м. Тернопіль.

На пасіці — немов у казці

Стільки вражень від однієї пасіки, а точніше від її господаря, ми ще не мали, хоч доводиться часто бувати на пасіках великих і малих, охайних і красивих. Та тут не пасіка — а "академія наук". Де кілька годин нашого перебування пролетіли швидко і немов під гіпнозом. Матеріалів, взятих з цієї пасіки, вистачило б на цілий номер нашого журналу, і повірте, що вийшов би дуже цікавий. Буквально до всіх розділів часопису є цікавий матеріал "Про розведення і утримання бджіл", "матковивідна справа", "нуклеуси", які заслуговують особливої уваги; "пасічник майструє", "боротьба з хворобами й шкідниками"...

Пасіка ця у селі Вівчицьку Ковельського р-ну, що на Волині. Про господаря можна коротко сказати — пасічник від Бога. Надзвичайно цікавий співбесідник, добрий серцем, майстер із золотими руками і світлим розумом. На початку 80-их в Москві на ВДНГ нагороджений диплом 1 ступеня, але на жаль там же і обікрали нашого ви-

нахідника. Всі експонати невідомо як і хто "зливав".

Господарем цієї "академії" є Анатолій Никонорович Гарлінський. Він ще в юнацькі роки полюбив бджілку. Пасічникувати почав з 1945 р. Закінчивши технікум, працював все життя на залізниці. Пропонували і в партію, і місце в райкомі. Та хіба таку людину замкнеш в кабінеті? "Десять пальців моїх, це і є моя партія", — такою була відповідь працелюба.

Всі вулики пана Анатолія Української системи. Повністю все зроблено своїми руками. Пасіка стаціонарна, адже невелике село Вівчицьк потопає в медодайній флорі, та й сам пасічник подбав про свою медодайну базу. Всю вулицю засадив липою і акацією, в'язами й кленами. Тепер воює з правлінням колгоспу, бо ріжуть на дошки таку красу (а може і "гілку, на якій сидить"). Точок свій обсадив ліщиною, та не куцями вона росте, а рівним і щільним платом. Великий льох зверху засаджений чор-

ницями, які дають господареві декілька відер цілющого продукту. В саду ростуть дерево-смородина, дерево-агрус, японська вишня, рання слива, різносортні горіхи і груші, багато сортів яблук, серед яких і "спокуса Єви". Здивували нас і різні сорти винограду у саду Анатолія Никоноровича. Гарно прийнявся прищеплений кедр, закарпатський каштан (їстівний), японський клен і чорний агрус. Доче оброблені грядки із лікарськими рослинами. (Ми ще на сторінках УП повернемося до способів вирощування садовини).

Заслуговує уваги і надрамковий льоток, тут же веранда-годівниця, виходячи через цей льоток, бджоли в холодну

пору не коченіють. При стійких морозах нижні льотки повністю закриті.

А при роїнні п. Гарлінський застосує ним же виготовлений пристрій. Ви можете бути далеко від пасіки, і будьте впевнені, що рій наш не втече. Все це і багато цікавого чекає ще вашої оцінки. А сам Анатолій Никонорович бідкається, що нема кому передати свій досвід. Не горюйте, пане Горлінський. Ми впевнені, що немало наших пасічників почерпнуть для себе багато потрібного з Ваших винаходів. І не один пасічник України дякуватиме Вам за Ваші труди і уроки. Тож здоров'я і творчих успіхів Вам і Вашій дружині — надійній помічниці в житті і на пасіці.

О. ЧУПАШКО

Сім'я фермерів

Перебуваючи у черговому відрядженні у республіці Крим, ми не могли не відвідати сім'ї фермерів-пасічників Любові і Сергія Величків, які проживають на вул. Зелений, 19, с. Наташино Сакського району.

Основні напрямки фермерського господарства "Терское" — це розведення і утримання бджіл, садівництво і вирощування бахчевих. Для цього сім'я Величків взяла 21 га землі. Минулої весни закупили і посадили 2000 саджанців персиків на площі 4 га. В засушливе минуле літо для того, щоб добре прижилися, розвивалися і росли саджанці, необхідна була вода. Керівництво радгоспу, на території якого діє фермерське господарство, не виділило ні одного літра води, хоч за цю воду фермери платять. Тут і виникла перша проблема. Землю дали, воду бери, де хочеш, але в Криму нелегко її взяти. Щоб врятувати саджанці персика Любов і Сергій затратили багато часу і матеріальних ресурсів для закупки і доставки води. Техніка для обробки землі і доставки води своя, але вона вимагає

пального, а це в теперішні часи також проблема.

На наше запитання, як виживає фермерське господарство, коли є такі труднощі з водою і паливом, відповідь була така: "Виручають бджоли". Пасіку утримують на декількох платформах, правда, є і павільйони, але перевагу, як і більшість пасічників Криму надають відкритим платформам. В основному кочують. Тут також є проблеми, по території держгоспу кочівля вільна, але по інших територіях — на умовах договору з керівництвом відповідних господарств.

Наші фермери відзначили, що негативно впливає на кочівлю відсутність державного ветеринарно-санітарного контролю, що сприяє поширенню різних хвороб бджіл, а з ними, як відомо, важко самотужки боротися. Також скаржилися на труднощі по збуту маточного молочка, бджолої отрути та інших бджолопродуктів. Рівночасно висловили подяку керівнику Євпаторійського підприємства "ПАТАН" п. Рибаківу В. М. за своєчасну організацію і допомогу навколишнім пасічникам в

На фотографії Любов і Сергій Велички. Зліва на вулику видно льотковий пристрій, про який докладно УП друкував № 1 за 1995 р. Фото Я. ГУЛКЕВИЧА.

забезпеченні ветпрепаратів для лікування бджіл, обміні воску на штучну вошину. Фермери Велички розводять бджіл у багатокорпусних вуликах на рамку Рута. Зимують їхні бджоли в основному на меді, так як з забезпеченням цукром також проблема. Все, що потрібно на пасіці, як і у фермерському господарстві, в цілому роблять самі.

Цією весною ще планують розширити сад саджанцями груші і персиків на площі до 10 га, а решту відвести під бахчеві культури. Назвою фермерського господарства "Терское" гордяться і

дорожать, так як до 1985 року жили і працювали на березі річки Терек. Вважають себе потомками кубанських козаків.

З розмови стало відомо, що Любов і Сергій труднощів не бояться і до їх подолання підходять з козацькою наполегливістю.

Якщо таких фермерських господарств буде побільше, то відповідно швидко збагатиться держава і її громадяни.

М. ОСТАШЕВСЬКИЙ.

Придбаю і обмінюся літературою та колекційними матеріалами по бджільництву.

Моя адреса: 290031, м. Львів, вул. Стрийська 93/20.
О. П. Чупашко.

СЕЛЕКЦІЯ СОНЯШНИКУ НА ПІДВИЩЕННЯ НЕКТАРОПРОДУКТИВНОСТІ

Соняшник — основна олійна культура України. Площа посіву її за останні роки складає 1,2—1,5 млн. га. Біологічні особливості цієї рослини дозволяють їй добре поєднуватися з іншими польовими культурами в сівозміні. Крім цінного харчового продукту — олії, (а також макухи, а в деяких районах стебла в зеленому вигляді є складовою частиною силосу, а сухі — використовуються як паливо), соняшник серед польових культур займає, мабуть, перше місце, як медодайна рослина.

При хорошій організації медозбору кожна бджолосім'я, працюючи на соняшнику, може зібрати від 10 до 30 кг меду, а гектар в цілому може дати від 1 до 3 ц меду.

Соняшниковий мед характеризується відмінними смаковими якостями, він має золотисто-жовтий колір, приємний, тонкий аромат. При зберіганні в спеціальній тарі та оптимальній температурі такий мед рідко твердіє, що важливо для реалізації.

Протягом останнього сторіччя плеяда вчених — акад. В. С. Пустовойт, В. Л. Жданов та інші створили високоврожайні, високоолійні сорти, які в сучасних умовах стали самі донорами нових сортів і гібридів. Селекційні центри України (Селекційно-генетичний інститут м. Одеса, Інститут олійних культур м. Запоріжжя, Інститут рослинництва ім. В. Я. Юр'єва м. Харків) створили сорти і гібриди соняшника, які володіють цінними ознаками — стійкі до вовчка, да-

ють високий врожай насіння, не осипаються, придатні для комбайнового збирання врожаю тощо. Проте, що стосується нектаропродуктивності, то в покращенні цієї ознаки зроблено і робиться дуже мало. Соняшник, як медодайна культура, заслуговує більшої уваги.

Бджіл принадує нектар та пилок. Цікава біологія цвітіння соняшника. Внутрішні органи квітки мають кулясту основу, де знаходяться яйцеклітина і нектароутворююча залоза. На верхній частині міститься стовпчик і три пилякоутворюючих мішечки. Маточка має довжину 5—6 мм. Її верхівка після дозрівання, статевої зрілості розщеплюється на дві лопасті, які готові для прийому пилку. Спочатку досягають статевої зрілості квітки периферійної частини кошика. Як тільки комахи-збирачі нектару дотикаються маточки, лопасті квітки розходяться і це сприяє збільшенню поверхні прийомки в 3—4 рази і прийманню пилку, який затримується на тілі комахи.

Період цвітіння багатьох сортів та гібридів соняшника триває 13—15 днів в залежності від погодних умов, а квіток одного кошика — 4—6 діб. Цвітіння квіток розпочинається з периферійних кілець кошика. Бджоли і інші комахи з перших днів відвідують їх, а часом і середню та внутрішню частини. Пилок однієї квітки досягає на 1—3 дні раніше, ніж маточка здатна приймати його, але самозапилення майже не відбувається.

Доцільно відмітити, що у лузального соняшника насіння, як відомо, видовжене, відповідно і довжина квіток більша. Ось чому не всі комахи можуть діставати нектар. Переміщуючись по кошику переносять пилок лише комахи-запилювачі, які, шукаючи квітки з розкритими лопастями, знаходять солодку рідину. Інші квітки їх не приваляють.

Після запліднення ніжка маточки і лопасті змінюють колір, засихають. Це свідчить про те, що нектароутворення закінчилось і комахи їх минають.

Таким чином, поява маточок з розкритими лопастями є показником початку медозбору, засихання і зміна кольору, а також зміна форми і кольору

пиляків — завершення запліднення. Ці ознаки слід врахувати, розробляючи графік-календар перевозень пасіки до інших медодаїв. У поодинокостоячих рослин, які рано цвітуть, через відсутність пилку іншої рослини стерильність квіток досягає 20—25 відсотків. Протягом 1992—1994 р.р. у період цвітіння кошиків (як правило, з 20—25. VII по 10—12 VIII), ми вивчали динаміку формування кошиків. Виявлено, що в межах одного і того ж сорту чи гібриду ріст кошиків у різних рослин починається і закінчується в різні строки. Наприклад, у наших дослідах, у рослини № 4 (таких в складі сорту 7—10%) ріст кошика закінчився 22 липня, а у рослини № 13 — 28 липня. Приблизно 50% рослин сорту цю фразу завершили 25—27 липня. Початок цвітіння (роздвоєння лопастей і досягання пилку) проходить теж неодноразово. У нашому досліді в рослин №№ 3 і 4 периферійні рядки квіток кошиків розкрили лопасті 25—26 липня, а у рослин №№ 13 і 14 — лише 30-го. Розходження в 4—5 днів викликає різницю в початку відвідування кошами рослин.

Для обґрунтування методів селекції на підвищення нектаропродуктивності дуже важливо мати експериментальний матеріал про наявну різницю по цьому показнику між окремими рослинами в межах сорту чи гібриду. Саме цю мету ви поставили перед собою.

Як метод визначення кращих по цьому показнику рослин ми вибрали відмітку частоти відвідування кошами (майже виключно бджолами) квітучих кошиків і довжину періоду перебування на них для наповнення зобиків солодкою рідиною. Застосування такого методу дає можливість проводити індивідуальні і групові добори кращих рослин, збирати саме з них насіння для подальшого розмноження.

Спостереження проводилось головним чином у вранішні години (з 10 до 12), коли бджоли більш активно працювали. Облік дає досить цікавий матеріал.

Перш за все з'ясувалося, що кошики, у яких обірвані золотисто-жовтого кольору периферійні пелюстки, не принадають бджіл, вони обминають їх, а для роботи обирають екземпляри з добре розвинутими забарвленими коши-

ками. Поведінка на такому кошику соняшника підпорядкована інстинкту пошуку нектару і має цілком раціональний характер. Зануївши хоботок до дна квітки, комаха в одну мить встановлює, чи є там нектар. Якщо його там немає, то вона негайно переходить на квітку поруч. Якщо і там немає взятку, вона покидає і цей кошик, шукаючи інший. Одержана нею інформація залишається невідомою іншим відвідувачам цього кошика, тому кожна нова бджола сама перевіряє медодай.

Якщо квітки мають нектар, бджола залишається на кошику довгий час, висмоктує солодку рідину. Коли запаси нектару не вичерпані на цю саму квітку (зверніть увагу — саме на квітку), сідає друга бджола. Впадає у вічі разючий факт: деякі квіти в окремих кошиках бджоли відвідують не один, а два, навіть три дні. Кожен раз вони залишаються на них досить довгий час (8—12 сек.). Після заповнення зобика бджола прямує в бік пасіки. Отже, є рослини соняшника, у яких нектароутворюючі органи функціонують не один, а декілька днів. Знаходити їх допомагають самі бджоли.

Це дуже цікаве і важливе питання для селекції на підвищення нектаропродуктивності в поєднанні з урожайністю олійного насіння.

Ми зібрали досить великий матеріал по відвідуванню бджолами окремих рослин соняшника. Наприклад, на рослині № 13 за одну годину побувало 12 бджіл, які в сумі провели тут 86 сек., а на рослині № 14 зупинилось лише 7 бджіл, які затримались тут 70 сек. На рослині № 3 за годину побувало 10 бджіл, які перебували на ній 35 сек., а на рослині № 4 — відповідно 12 бджіл і 60 сек. У період масового розкриття квіток середньої частини кошиків частіше всього бджоли сідали на рослини №№ 1, 10, 7, 13 і 8 (по 20—25 відвідувань за дві години), а інші кошики швидко покидали.

У другому досвіді ми провели облік кількості відвідувань і часу перебування бджіл на квітках № 14 поруч ростучих рослин соняшнику. Спостереження проводились окремо по кожній рослині на 5—6 день після початку її цвітіння, тобто в кульмінаційний період перезаплення і нектароутворення. Одержані дані приведені в таблиці.

ВІДВІДУВАННЯ І ЧАС ПЕРЕБУВАННЯ БДЖІЛ НА КОШИКАХ РІЗНИХ РОСЛИН СОНЯШНИКА

№ рослин	Всього відвідувань	Відхилення від серед. показн.	Час перебування (сек)	Відхилення від середнього показника
1.	41	+5	192	+10
2.	34	-2	102	-80
3.	22	-14	82	-100
4.	26	-10	211	+29
5.	24	-12	112	-70
6.	27	-9	140	-42
7.	54	+18	205	+23
8.	53	+17	245	+63
9.	34	-2	165	-17
10.	45	+9	270	+88
11.	44	+8	190	+8
12.	44	+8	200	+18
13.	33	-3	235	+53
14.	24	-12	212	+30
Всього: 505			2561	

З таблиці видно, що шість рослин соняшника бджоли відвідували частіше, ніж в середньому для всієї популяції, а рослини 3, 4, 5, 14 їх майже не приваблювали. На дев'яти рослинах медозбиральниці затримувались довше, за час цвітіння на 10—63 і навіть 88 секунд. Більш цінними по нектаропродуктивності виявились рослини 4, 7, 8, 10, 13, 14 та деякі інші. Саме з таких рослин слід збирати насіння для наступного розмноження. Такий насінний матеріал нульового покоління гібридів може бути вихідним для подальшої селекції. Поскілки у гібридів нульового покоління від вільного перезаплення відома лише материнська рослина, а запилювач може бути і високо — і малопродуктивним по нектару, то слід

на другий рік вирощування гібридного матеріалу ще раз його перевірити по певних ознаках і відібрати для розмноження лише найкращі. Як правило, 2—3-х разового добору буває досить для помітного посилення контрольної ознаки і інших властивостей.

Селекція соняшника на підвищення нектаропродуктивності зі збереженням і навіть покращенням врожайності насіння дасть високий економічний ефект.

М. Зеленський, докт. с/г наук, професор
В. Жемойда, канд. с/г наук, доцент.
м. Київ, вул. Героїв оборони, 13.
НАУ, агрофак, кафедра генетики, селекції та насінництва.

ЗЛОДЮГАМ — ПО ЗАСЛУГАХ

Колись до бджолиного нашого вулика
Рижа злодійка — оса завітала,
Меду готового вкрасти хотіла,
Тільки одного вона не знала,
Що в кожній хатині, де бджоли живуть,
Є охорона і злодіїв б'ють.
Стала проситись: — Я більше не буду.
— Й не повірили — вбили злодюгу.

Отак і на людях часто буває:
До праці не ходить, не заробляє.
Сидить в ресторанах, вино розпиває,
Щоб жити гарненько, людей обкрадає.
Але недовго добро буде мати,
Бо все повинен людям віддати.
Усе, що злодійством зумів придбати,
Згідно закону заберуть із хати.

В. РУДЬ
м. Львів

ЦІННА СИРОВИНА ДЛЯ ОЗДОРОВЛЕННЯ

Останнім часом у науковій літературі по бджільництву нерідко зустрічаються повідомлення про зовнішнє застосування розтертих трутневих личинок (гомогенату трутневих личинок, ГТЛ) при невизначених хворобах шкіри. У Румунії на основі ГТЛ створені і широко використовуються нові препарати апіларніл і апіларнілпроп. Із досліджень Н. В. Ілієшу (1983) відомо, що апіларніл у залежності від випадку використання можна вважати або біостимулюючим продуктом, або медикаментом.

Експерименти на тваринах показали, що біологічна активність його знаходиться в залежності від використовуваної дози і статі піддослідних тварин. Є. Пантя, В. Фоішоряну (1983) при проведенні досліджень по застосуванню апіларнілу для 30-ти хворих віком від 42 до 58 років, які знаходилися в різноманітних стадіях клімаксу, вже на 1-й день одержали позитивний ефект, що супроводжувався покращенням загального і психічного стану. Такі факти надзвичайно зацікавили нас. Бесіди з пасічниками з цього приводу дали цінну інформацію. Виявляється, трутневий гомогенат на Україні використовується окремими людьми вже досить тривалий період. В тяжкі дні голодомору 1933-го від смерті рятувало прийняття столової ложки розтертих личинок.

Один із зоотехнічних засобів боротьби з кліщем *Varra jacobsoni* — трутневі рамки. Ми навіть розширили поле його застосування для одержання з них личинок трутнів. У розтертому вигляді

їх стали добавляти в корм птиці і домашніх тварин. Така підгодівля в багатьох випадках призводила до значного прискорення приросту. Відмічені окремі випадки відновлення рухових функцій у собак (зняття паралічів). У людей після накладання компресів з ГТЛ спостерігалось зникнення екземи. З кожним новим свідченням ефективності застосування гомогенату зростає інтерес до нього. В Україні цей продукт ще не вивчався. На цих підставах була обрана науково-дослідна тематика, над якою протягом останніх років працюють співробітники філіалу інституту бджільництва. У результаті вивчення цінних властивостей ГТЛ, розробки технології його одержання, маємо надію в подальшому закласти основи забезпечення медичної і фармацевтичної промисловості повноцінною сировиною для різнопланових потреб.

Відомо, що якість продукту в значній мірі залежить від його біологічної активності. Перевірка її по відношенню до розвитку і продуктивності бджолиних сімей при добавці зразків проб гомогенату в корм показала позитивний вплив як на збільшення кількості розплоду в бджолиних сім'ях (8,76 %), так і на продуктивність останніх (1,16 %).

Наведені дані свідчать, що досліджуваний продукт багатий енергетичними і біологічно активними речовинами. Останні залежать від біологічного фактора, на якість якого, в будь-якому продукті, впливає і його кількісний та якісний склад. У значній мірі його характеризує фізико-хімічний вміст. В поданій таблиці порівнюються показники лабораторного аналізу ГТЛ і маточного молока.

Аналізуючи показники таблиці, глибоко переконуємося в цінності нової пасічницької сировини. Це підтверджує також амінокислотний та вітамінний вміст гомогенату, вперше виявлений після проведення іоннообмінних хроматографічних досліджень. Так, у ГТЛ ідентифіковано як загальні, так і вільні амінокислоти, вищі жирні кислоти, водо- і жиророзчинні вітаміни, зокрема групи В, Є, альфатокоферол, β -каротин та ін. Виявлені речовини відіграють важливу роль в окислювально-відновних процесах і є необхідними

Показники	Маточне молоко	Гомогенат трутневих личинок
Колір	Жовтувато-білий	світло-жовтий
Запах	специфічний	хлібний
Смак	гострий, кислуватий	специфічний, солодкуватий
Консистенція	сметаноподібна	вершковоподібна, злегка тягуча
pH	3,5—4,5	6,0—7,0
Густина, г/см ³	1,1	1,0
Масова частка води, %	65,4—69,9	72,5—76,5
Загальний жир, мг	1,73—6,68	0,9—1,2
Залишкова суха речовина, %	34,6—30,1	27,5—23,5
Загальний білок, %	14,0—18,38	12,5—13,0

для росту і нормальної життєдіяльності організму. Навіть по одній цій характеристиці можна судити про біологічну цінність ГТЛ. Гомогенат вже зараз успішно використовується з профілактичною і лікувальною метою в Румунії. Досить широкі перспективи його вико-

ристання і у нас, на Україні, та в ближньому зарубіжжі.

**Г. ГРЕЧКА, ст. науковий співробітник
відділу організації бджільництва
філіалу інституту бджільництва
ім. П. І. Прокоповича,
м. Гадяч,
Полтавської обл.**

ОЧІ

Серед усіх органів відчуття найперше місце належить очам. Через них людина отримує майже 70 відсотків усієї інформації. Хоча й кажуть "не вір очам своїм", але до чого ж кепсько, коли очі починають нам відмовляти.

Потрапивши у таку біду, люди, звичайно, знаходять собі раду. Звертаються до лікаря-фахівця. Той, вимірявши гостроту зору, випише відповідні окуляри. Але, що робити тим, хто живе далеко від фахівців та аптек? Що робити тим, для кого окуляри занадто дорога річ? Нарешті, не секрет, що окуляри часто-густо впливають на прискорення погіршення зору.

Особливо це стосується людей кволих або похилого віку. Їх зараз дуже багато по українських селах.

З іншого боку, коли не спасіння, то, в усякому разі, реальна поміч у селян буквально поруч. Або скоріше під ногами. То — трава, чагарник, наші зелені друзі.

Нижче наводимо низочку рецептів, якими варто скористатися при різних хворобах очей. Дуже важливо робити це творчо, тобто підібрати серед них ті, що придатні саме для вас.

Швидке зниження гостроти зору

При прогресуючому зниженні зору народна медицина завжди радила підходити до лікування "з молитвою". Донедавна подібна рекомендація викликала глузливі посмішки фахівців. Насправді ж, цілителі були праві: незалежно від того, віруєте Ви, чи ні, молитва створює душевний комфорт, психологічно дає впевненість у собі. Подібним же чином діють нашіптування, мовлення. Науці відомо багато випадків, коли людина, зазнавши психологічного стресу, сліпли, або навпаки, прозрівали. Навесні та восени поліпшити зір можна регулярним прийомом морквяного соку. Сік повинен бути щойно приготовленим, п'ють його тричі на добу, перед їдою від 50 до 100 г протягом трьох-чотирьох тижнів. Згідно з другою методикою сік моркви вживають шість разів за добу протягом місяця. Слід пам'ятати, що лікування морквою небажане при ентерітах, гастритах, колітах та виразках шлунку. А ось старовинний рецепт з трав при зниженні гостроти зору після перенесеної хвороби або від старості: беруть порівну сухе листя топінамбура — "земляної груші" та листя тютюну звичайного, розтирають у порошок, просіюють, і

нюхають його кілька разів на день. У Сербії та Чорногорії поширений інший спосіб. Беруть три столові ложки грижницьі та одну столову ложку очапки, заливають 3-ма склянками окропу. Настоюють дві години. П'ють по склянці до їди. Курс лікування 10 днів.

Серед уйгурів та інших народів Середньої Азії гострота зору залишається досить високою до глибокої старості, досить поширений весняний метод оздоровлення. До речі, він дуже простий.

Для цього кожен день снідають салатом, зробленим із рівної кількості трави молодшої кропиви. Свіжим соком молодшої конюшини закапують очі.

Нарешті, старанно прожувавши тричі за добу з'їдають по два сушені абрикоси (урюка), часом він замінюється шматочком сушеної дині. Так роблять місяць. Цікавий, хоча й складний

рецепт патріарха болгарської фітотерапії Димкова. Беруть по сто грамів пелюстків волошки синьої, трави очанки й буркуна, 80 г герані Роберта, по 50 г першоцвіту духмяного, горечавки хрестоцвітної та листя меліси. Дві ложки цієї суміші треба варити 10 хвилин у 0,5 літра води.

Відвар пити через дві години після їди по 75 г тричі на добу.

Лікування травами не виключає інших засобів та методів. Тим часом, має певні переваги. По-перше, скероване воно не лише на самі очі, а оздоровлює організм в цілому. По-друге, ним можуть користуватися сільські мешканці, яким важко дістатися до лікарів.

А. ПАСТЕРНАК, лікар.
Київська обл.

СІК 3 ТРАВИ НЕБЕСНОЇ

Здавна на Русі у практиці народних цілителів застосовували продукти бджільництва. "Мед есть сок с травы небесной, который пчелы собирают во время доброе с цветов благоуханных, и от того имеет в себе силу многу и угоден бывает к лекарству от многих болезней", — так записано в одному з древніх руських лікарських порадників.

Досвід народної традиційної медицини з апітерапії глибоко вивчали доктор медичних наук, професор В. Березовський, доктор біологічних наук, В. Герчаков і кандидат біологічних наук Л. Горчакова. Вони є авторами брошури "Апитерапия", де міститься 250 практичних порад щодо лікування препаратами з продуктів бджільництва різноманітних захворювань.

Цікаво знати: все, що виробляють бджоли, підвищує опір організму до недуг, прискорює процес одужання, має антибіотичні (знезаражувальні) властивості. Особливо яскраво виражені вони в прополісу. Маточне молочко чудово впливає на імунну систему. І немає ре-

човини, котра зрівнялася б із пилком за багатством аміно та жирних кислот...

Однак, слід пам'ятати, що 4—7 відсотків людей не переносять продуктів бджільництва. Через це тим, хто вирішив скористатись апітерапією, варто спочатку перевіритись, чи не належать вони до їх числа, і відмовитись від лікування.

Пропонуємо кілька рецептів з цього видання:

Від артритів. Зробити компрес із протизапальної мазі. Її склад: 2 частини меду, і частина алое. Мазь наносять на марлю чи бинт шаром у 0,3—0,5 см і накладають на хворе місце. Зверху покривають папером для компресів і щільно прибинтовують, закутують теплим шарфом.

Або маточне молочко, взяте з маточника, закладають під язик для розсмоктування. Тривалість лікування — 10 днів. На курс потрібно приблизно 2 г молока.

Від безсоння (з приливом крові до голови). До литок ніг прикладають

гірчичники або натертий на тертці хрін. Одночасно рекомендується випити розсіл солоних огірків з медом: 1 ст ложка меду на 1 склянку розсолу.

Або — приймають перед сном 1 столову ложку меду.

Від варикозного розширення вен. Зробити медовий компрес — на тканину наносять мед, покривають поліетиленовою плівкою і прибинтовують. Першого дня тримають компрес 2 години, другого і третього — 4 год., а потім залишають на всю ніч. Курс лікування — 45—50 компресів.

Від зубного болю. Прополіс у вигляді тонкої пластинки розміром 1—3 копійчаної монети тримають за щокою біля хворого зуба.

Від каменів у нирках і сечовому міхурі. Мед з чаєм із шипшини (1 ст. ложка меду на 1 склянку чаю) приймають по 1 склянці 2—3 рази в день. Чай готують з розрахунку 15 плодів на півлітри води.

Або приймають мед із соком чорної редьки (1:2) по половині склянки двічі на день.

Підготувала Л. Бережна.

МЕДОВА КУЛІНАРІЯ

МЕДОВИЙ ЛИМОНАД

Медовий лимонад можна приготувати в домашніх умовах.

Готують його так: у відкритій посудині кладуть 2¹/₂ фунта меду і наливають 25 пляшок кип'ятку з добавкою невеликої кількості пивних дріжджів. На другий день після того, як почнеться бродіння, лимонад розливають у пляшки. Останні повинні бути міцні, такі, які застосовуються для шампанських або шипучих напоїв. Вуглекислота, що виділяється при бродінні, надає приготовленому таким способом лимонаду гру шампанських вин.

Можна надати напиту будь-який аромат, прибавляючи лимонну або іншу есенцію. Закупорювати пляшки слід міцно, зав'язуючи корки м'якими дротами.

ПРЯНИКИ ЗДОРОВ'Я

Взяти 8 цілих яєць і жовтків, збивати 1 годину, після чого додати до них 2¹/₂ фунта меду, поставити на плиту і дати скипіти, знімаючи шумовиння.

Коли остигне до температури парного молока, влити збиті білки, висипати

1¹/₂ фунта муки і мішати 4 години, потім помістити в паперові форми і паке-ти.

СУХІ ПОВИДЛА ІЗ ЯБЛУК

Печені яблука протерти через сито або друшлаг і варити в емальованій каструлі, положивши вдвоє менше чистого меду (по вазі), постійно мішати. Потрібно спостерігати, щоб яблука не пригоріли знизу, або з боків. Додати шматок лимонної корки в порошок і золотник англійського перцю. Коли повидла будуть повністю віддалятися від ложки, то їх виложити в салфетку, попередньо змочену у воді і вижату; зав'язати шнурком і положити під прес. Через добу повидла обсушити на свіжому повітрі, положити в емальований посуд і щільно накрити кришкою. Зберігати в сухому холодному місці.

ДО СВЯТКОВОГО СТОЛУ

Короп з медом. Шматки коропа підсмажити, розмочений ізюм змішати з медом, проварити, потім змішати з охолодженим желе. Рибу прикрасити шма-

точками лимона, вареним яйцем, зеленню, залити желе і охолодити.

Короп — 600 г., лимон — 50 г., яйце — 11 шт., желе — 30 г., ізюм — 20 г.

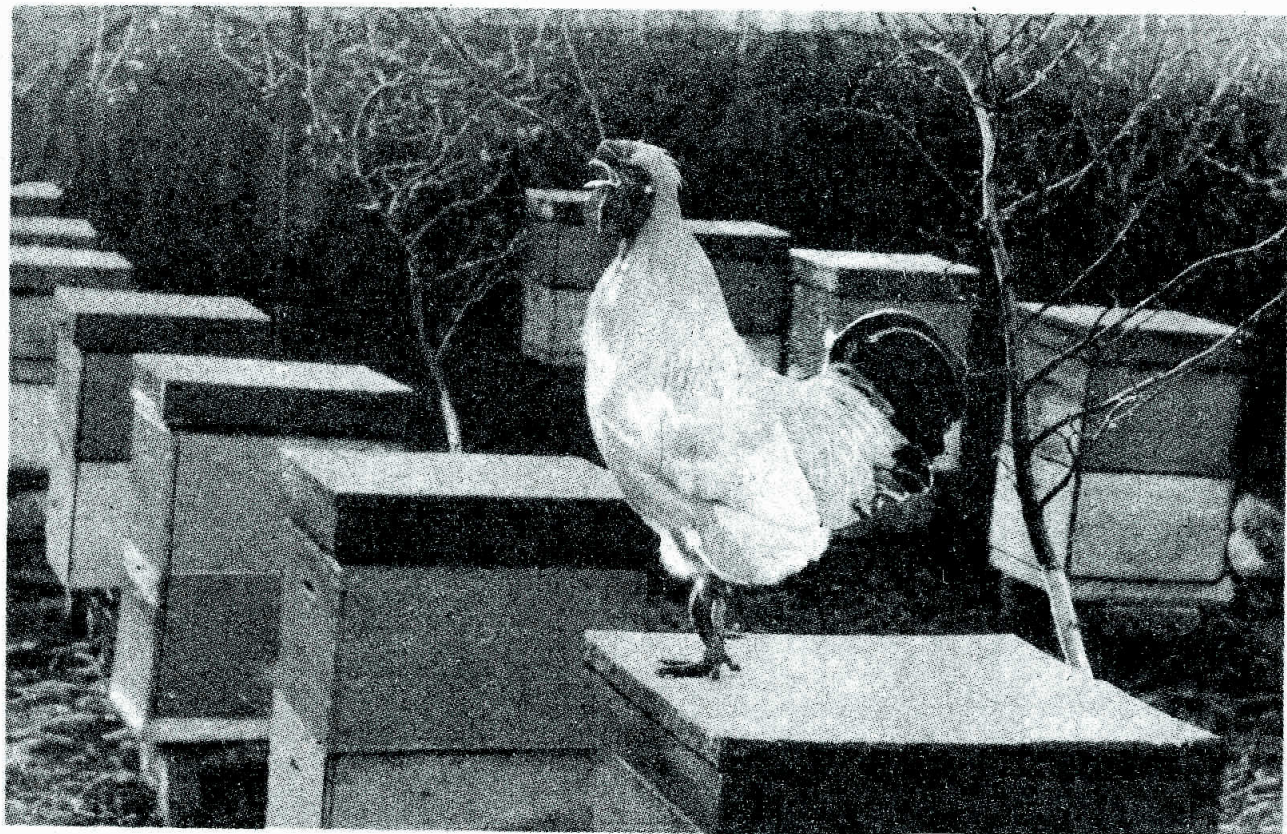
Винигрет овочевий з медом. Винигрет приготовлений звичайним способом, перед подачею полити медом і перемішати.

На 1 кг винигрету: моркви — 2 шт., 1 буряк, картопля — 5 шт., 1 маринований огірок, трохи зеленої цибулі, 100 гр меду.

Медове печиво-кульки. Мед змішати з цукровою пудрою, підігріти, додати олію, яйця, соду, трохи звоздики. Після цього суміш збити і поступово додати борошна стільки, скільки потрібно для отримання тіста, зробити кульки розміром трохи більші грецького горіха, вкласти їх на бритванку і випікати в духовці при помірній температурі. Меду — 100 г., цукрової пудри — 1/2 склянки, масла — 1 склянку, яйця — 2 шт, соди — 1 ч. л.

М'ясо тушене в соусі з чорносливом і медом. Сире м'ясо, нарізане на порції смажити і скласти в каструлю. Туди ж додати підсмажену цибулю, промитий і обчищений від кісточок чорнослив, все це тушити на повільному вогні до готовності. Перед їдою в каструлю додати мед. На гарнір до такого м'яса добре подавати тушені овочі. На одну порцію потрібно: м'яса — 100 гр, жиру — 5, обчищеної цибулі — 15, чорносливу — 15, 15—20 грамів меду.

Медовий коктейль. "гоголь-моголь". Яйце збивають в густу суміш, додаючи сіль за смаком. В холодне молоко додають збите яйце, вливають коньяк і апельсиновий сік. Коктейль розливають в бокали. П'ють через соломинку. На 3—4 порції потрібно: яйце — 1, молоко — 2 склянки, меду — 6 столових ложок, апельсинового соку — 100 гр, коньяку — 60 г.

Захотів меду

Івано-Франківське обласне товариство пасічників пропонує на 1995 рік:

1. Реалізацію бджіл карпатської породи.

2. Пакети безсотові.

3. Пакети чотири і шестирамкові.

4. Бджолосім'ї дванадцятирамкові.

5. Тару для бджіл.

Бджолопакети поштою не висилаються. Доставка транспортом товариства — при умові великого замовлення і за попередньою оплатою.

Для постійних покупців 10 процентне зниження.

Наша адреса: 284006, м. Івано-Франківськ, вул. Вовчинецька, 143, т. 6-75-44.

***

У 1994 році найцікавішими дописувачами журналу "УП" були: П. Пасека, М. Гунько, Ю. Сусь, І. Зінченко, П. Возняк, М. Горнич, А. Пастернак, В. Колівешко, М. Хащівський, Г. Свирида, О. Скибенко, І. Брик, Ф. Алексеєнко, М. Хорошманенко, Л. Зевахін, І. Вавринюк.

Редакція, друкуючи матеріали не завжди поділяє позицію авторів, не рецензує надісланих дописів і не повертає авторам.

Листування з читачами проводиться тільки на сторінках журналу.

Передплатний індекс 74509.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 766

Адреса редакції:

290010, Львів-10,

вул. Пекарська, 50, тел. 76-74-09

Львівська академія ветеринарної медицини.

Журнал "Український пасічник".

Розрахунковий рахунок редакції:

363703 МФО 325644,

Код 290002. Дирекція АКАПБ "Україна" Львів

Здано до набору 23.01.95. Підписано до друку 28.02.95. Формат 70×100¹/₁₆. Друк офсетний. Папір друкарський № 2. Умовн. друк. арк. 2,6. Умовн. фарб.-відб. 3,35. Обл. видавн. арк. 3,92. Тираж 7 100 прим. Замовлення 38-5

Львівська книжкова фабрика "Атлас".
290005, Львів, Зелена, 20.

ЗМІСТ

Створено нову кафедру 1

Теорія, практика, досвід

Р. Галамай. Теоретично чи практично? 3

Ю. Сусь. Про багатокорпусний вулик. 5

Єжи Бажецькі, Єжи Вільде. Вплив відбору пилку на продукцію меду 6

П. Пасека. Зауваження до статті П. М. Горніча 8

А. Бельдюгін. Про вентиляцію і не тільки 10

В. Зінченко. Хай нам так не пишуть 12

Пасічник майструє

М. Гунько. Ящик-стілець пасічника 13

П. Пасека. Я за рамочні годівниці, а ви? 15

В. Семенченко. Чому рвуться щільники? 18

О. Озеров. Дно-підставка вентиляційна кліщо-вловлювача 19

М. Хащівський. Смерековий барометр 21

Проблеми бджільництва

О. Комісар. Світова наука по бджільництву і ми 22

Нам пишуть

І. Вавринюк. Яку користь маємо від бджоли? 24

П. Гладун. Який вулик кращий 26

О. Перерва. Ідея віку 27

Із спадщини

А. Левицький. Теплий Олекса 28

Б. Рудка. Л. П. Снежневський в історії бджільництва 29

Б. Василів. Торгівля продуктами пасічництва в старовину 31

Хвороби і шкідники

Ф. Алексеєнко. Захист бджіл від інфекційних хвороб 33

Р. Єндрияк, А. Градок. Поширення заразних хвороб бджіл у світі 35

Вісті з краю

Б. Рудка. Місто відзначає ювілей 37

М. Чупашко. На пасіці — немов у казці 38

М. Осташевський. Сім'я фермерів 39

Світ медодаїв

М. Зеленський, В. Жемойда. Селекція соняшнику на підвищення нектаропродуктивності 41

Апіфітотерапія

Г. Гречка. Цінна сировина для оздоровлення 44

А. Пастернак. Очі 45

Л. Бережна. Сік з трави небесної 46

Медова кулінарія 47

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор **М. Д. Осташевський**
к. с. н. І. Г. Багрий, академік УААП Л. І. Боднарчук, к. с. н. В. А. Гайдар, к. с. н. І. К. Давиденко, к. с. н., В. П. Пилипенко, д. с. н. проф. В. П. Поліщук, к. с. н. А. І. Черкасова, к. в. н. О. В. Луців, член-кор. УААН, д. б. н. Р. Й. Кравців, В. М. Болкот, С. Ф. Вербовецкий, М. П. Дейнека, Б. В. Рудка, М. А. Рудковський, А. Я. Сидоровський, І. М. Шеленгович.

Літредактор **Р. А. Меленчук**.

НА
СТОРІНКАХ УП
ВИ МОЖЕТЕ РОЗМІС-
ТИТИ БУДЬ-ЯКУ
РЕКЛАМУ ЧИ
ОГОЛОШЕННЯ

Не
забудьте передплатити
журнал "Український
пасічник" на друге півріччя
1995 року.

СП "Борть" закуповує оптові партії
прополісу та воску. Ціна по домовле-
ності.

Орієнтована ціна по курсу долара
США:

прополіс — 1 кг — 10 доларів,

віск — 1 кг — 2 долара.

284000, м. Івано-Франківськ, пл.
Мицкевича, 4, кім. 12, тел. 2-35-05.

Адреса редакції: 290010 Львів-10
вул. Пекарська, 50 тел. 76-74-09,
Львівська Академія
ветеринарної медицини
Журнал
"УКРАЇНСЬКИЙ ПАСІЧНИК"

Ділове спілкування на
сторінках УП — запорука
вашого успіху.